

KARJALAN KIELI ŠUOMEŠŠA

ELDIA-projektin tulokset

Anneli SARHIMAA

Lyhennyksen suomenkielisestä raportista vienkäsi kiänti

Valentina KARAKINA

eldia

european language
diversity for all

Mainz • Wien • Helsinki
Tartu • Mariehamn • Oulu • Maribor

Studies in European Language Diversity is a peer-reviewed online publication series of the research project ELDIA, serving as an outlet for preliminary research findings, individual case studies, background and spin-off research.

Editor-in-Chief

Johanna Laakso (Wien)

Editorial Board

Kari Djerf (Helsinki), *Riho Grünthal* (Helsinki), *Anna Kolláth* (Maribor),
Helle Metslang (Tartu), *Karl Pajusalu* (Tartu), *Anneli Sarhimaa* (Mainz),
Sia Spiliopoulou Åkermark (Mariehamn), *Helena Sulkala* (Oulu),
Reetta Toivanen (Helsinki)

Publisher

Research consortium ELDIA c/o Prof. Dr. Anneli Sarhimaa
Northern European and Baltic Languages and Cultures (SNEB)
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
Jakob-Welder-Weg 18 (Philosophicum)
D-55099 Mainz, Germany
Contact: eldia-project@uni-mainz.de

© 2013 European Language Diversity for All (ELDIA)

Cover design: *Minna Pelkonen & Hajnalka Berényi-Kiss*

ELDIA is an international research project funded by the European Commission. The views expressed in the **Studies in European Language Diversity** are the sole responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the European Commission.

All contents of the **Studies in European Language Diversity** are subject to the Austrian copyright law. The contents may be used exclusively for private, non-commercial purposes. Regarding any further uses of the **Studies in European Language Diversity**, please contact the publisher.

ISSN 2192-2403

Šiämyštä

Kuvijot	iii
1 Alkušanat	1
2 Keltä ta mitä ELDIAšša tutkittih ta mitein tutkittih	3
3 Valikoima tärkeimmistä tulokšista	6
3.1 Karjalan kielen ašema Šuomen lakienluajinnašša	6
3.2 Mediija-analyysien tulokset	7
3.3 Kyšelytutkinnan tulokset	7
4 Elinvoimasuušbarometri Šuomešša paistavalla karjalan kielellä	22
5 Mitä on ruattava, jotta karjalan kieli elpyis ta šäilyis Šuomešša?	26
Tutkimuš tietuo Šuomen karjalankielisistä	29

Kuvijot

Kuvijo 1. Šuomenkarjalaisien vaštuaajien ikäjako	8
Kuvijo 2. Muamonkieli tai –kielet.	9
Kuvijo 3. Ičen arvošteleva karjalan kielen taito	9
Kuvijo 4. Ičen arvošteleva šuomen kielen taito	10
Kuvijo 5. Karjalan kielen käyttö eri tilanteissa	11
Kuvijo 6. Šukupolvien välini kielenkäyttö.....	11
Kuvijo 7. Šukupolvien šiämehini kielenkäyttö.....	12
Kuvijo 8. Kohtelouko Šuomen lakienluajinta kaikkien kielten pakasijie tašavertasešti? Šuomenkarjalaiset vaštuaajat.....	15
Kuvijo 9. Kohtelouko Šuomen lakienluajinta kaikkien kielten pakasijie tašavertasešti? Kontrolliryhmän vaštuaajat	16
Kuvijo 10. Karjalankielisen median käyttö	18
Kuvijo 11. Šuomenkarjalaisien ta kontrolliryhmän vaštuaajien mieli šiih nähen, missä julkisissa kielenkäyttökontekstiloissa karjalua pitäis voija käyttöä	19
Kuvijo 12. Käytetähkö karjalan kieltä enämpi šeuavien 10 vuuvven aikana? Šuomenkarjalaiset vaštuaajat.....	20
Kuvijo 13. Käytetähkö karjalan kieltä enämpi šeuavien 10 vuuvven aikana? Kontrolliryhmän vaštuaajat	21
Kuvijo 14. Elinvoimasuušbarometri Šuomešša paistavalla karjalan kielellä	23

1 Alku sanat

Karjalan kieli on Šuomešša kotiperäni taikka autoktonini kieli, mitä on paistu muašša yhtä pitähti kuin šuomeki. Vaikka karjala ta šuomi ollah lähisie šukukielie ta vaikka toisen muajilmanšovan jälkeh Šuomešša paistu karjala on monešša šuhtehešša ”suomelaistun”, šanasto- ta kieliooppierojen vuokši kielien keškinäini ymmärrettävvyš ei nykyjähkänä ole aina ičeštäh šelvyä. Enämmistöšuumelaisista karjalankielisie erotetah šamoin ortodoksini uško ta kulttuuriperintehet. Karjalankielisen rahvahan ikiaikaisuuvvešta huolimatta šuomelaini yhteiskunta on vašta aivan viime vuosina alkan tulla tietosekši karjalankielisien kielelliseštä ta kulttuurisešta erityisyyvveštä. Šuurin oša šuomelaisista tietäy vielä karjalankielisistä hyvin vähän: huomattava oša ei tiijä ni šitä, jotta karjalan kieli on olomašša ta jotta šitä on aina paistu Šuomeššaki. Kun Šuomen karjalankielisie on täh palah tuškin yhtänä tutkittu ta heistä on kirjutettuki hyvin vähän, tietuoki on šuatavissa melko vähän. Šeki olomašša olija tieto on šäilyn ušein vain šivutietona toisen muajilmanšovan evakkoja käsittelövissä paperiloissa ta šen löytämini on šiksi šamoin karjalankielisillä ičelläh vaikieta. Tämän raportin loppuh on kovottu erähie tärkeitä tietolähtehie, lisyä löytyy alla mainitun englanninkielisen raportin lähtöluvettelošta.

Tämä raportti on karjalankielini yhtehveto ELDIA-projektissa luajitun Šuomen karjalankielistä vähemmistö koškijan tapahuštutkimukšen tulokšista. ELDIA (*European Language Diversity for All – Euroopan kielten moninaisuutta kaikilla*) oli Euroopan Unionin tutkimukšen 7. rajaohjelmaštah vuosina 2010-2013 rahottama monitijollini tutkimušprojekt. Šen tarkotukšena oli ymmärtyä, miäritellä uuvveštah ta eistyä yksilön ta yhteiskunnan monikielisyyttä. Projektissa keškitytti yhtehš kahtehtoista uhanalasio šuomelais-ugrilaisie kielie pakasijah yhteisöh kaheksäšša eri muašša: kveenilöih ta pohjoissaamelaisih Norjašša, meänkielisih Ruočissa, karjalan- ta vironkielisih Šuomešša, karjalaisih ta vepšäläisih Karjalan tašavallašša, setukaisih ta vöronkielisih Virošša, vironkielisih Šakšašša šekä Itävallan ta Slovenijan unkarilaisih (madjarilöih).

Kaikki ELDIAšša tutkitut kielet kuulutah šuomelais-ugrilaiseh kielikuntah. ELDIA-projektin tulokset ollah kuiteinki käytettävissä tutkittuja kielijä enämmänki, ta niijen avulla voijah eistyä monikielisyyvven tutkimušta ta kehittyä kielipolitiikkua šamoin muissa monikielisissä yhtevyškissä šekä Europašša, jotta šen ulkopuolella. Kokonaisuutena ELDIAšša tutkitut kielet katettih Euroopan kielivähemmistöjen yhteiskunnallisien olojen monimuotoisuuteh. Projektissa tutkittih šekä perintehellisie, jotta uušie vähemmistöjä. Perintehellisih kuulutah alkuperäisvähemmistöt (esimerkiksi saamelaiset) ta kotiperäset, taikka autoktoniset vähemmistöt, šemmoset kuin karjalankieliset Šuomešša ta Venäjällä. Uušie muuttoperäsie taikka alloktionisie ryhmie oltih tutkimušprojektissa virolaiset Šakšašša ta Šuomešša. Ošalla tutkituista kielistä – karjalalla, vepšällä, setolla, vörolla, kveenillä ta meänkielellä – on vašta ei ammuin annettu kirjallini muoto tai kirjakieli on vielä kehittymäššä. Ošalla tuaš,

šemosilla kuin unkarilla Slovenijašša ta Itävallašša, violla Šuomešša ta Šakšašša šekä šuomen kielellä Ruočissa, on jo šiännöllini kirjakieli.

ELDIA tuotti äijän uutta, yksityiskohtaista tietuo monikielisyyvveštä ta Europan kielien vuorovaikutuksešta. Tieto kovottih tapahuškohtasih ta vertualevih raporttiloih šekä käytännönlähisih uutiskirjasih ta toimintašuositukših. Projektin aikana šamoin kerättih äijän uutta empiiristä ainehistuo myöhempyäki tutkimušta varten. Kanšainväliseštä näkökulmašta käsin tärkeimpie tulokšie oli Europan kielien elinvoimasuušbarometri (EuLaViBar). Še on työvälineh, min avulla voijah miäritellä vaikka min kielen elinvoimasuutta ta erotella kielenkäytön alovehie, missä mainitun kielen šäilymistä ta kehittymistä pitäy erittäin auttua. Barometri palvelou akateemisen tutkimukšen lisäksi piättäjie, kieliaktivistija ta muita asiešta kiinnoštunehie. Šuomenkarjalua koškija elinvoimasuušbarometri esitelläh lyhyöšti tämän raportin lopušša. Lisätietoja barometristä, šen luatimisešta millänih tietyllä kielellä šekä barometrin tulokšien käytöštä kielipolitiikan apuvälinehinä löytyy koko ELDIA-projektin loppuraportista (Laakso, Sarhimaa, Spiliopoulou Åkermark ta Toivanen, <http://phaidra.univie.ac.at/o:304815>) šekä EuLaViBar-työvehkekorista, mi on vapuašti luvettavissa ta latattavissa projektin monikieliseltä verkkošivulta www.eldia-project.org (tai: <http://phaidra.univie.ac.at/o:301101>).

ELDIA:n tapahuštutkimuš oli enšimmäini Šuomen karjalankielistä vähemmistyö käsittelijä järještelmällini ta šuuri tiijollini tutkimuš. Oša tulokšista on tutkimukšeh pohjautujua faktatietuo tilantehešta, mistä iče karjalaiset omašša keškuuvveššah hyvin tiijetäh. Oša tulokšista tuaš näyttäy yhteiskunnan ta kielen tilantehen ennen tarkaštelomattomilta kannoilta. Täššä yhtehvevošša esitelläh tulokšista vain pientä ošua. Tapahuštutkimuksešta on olomašša perinpohjani englanninkielini raportti (Sarhimaa 2013a). Jonkun verran lisyä tietuo tulokšista löytyy šuomenkieliseštäki yhtehvevošta (Sarhimaa 2013b). Englanninkielini raportti ta yhtehvevot on kuštannettu ELDIA-projektin kanšainvälistä vertahušarvoštelukäytännön moisešša šarjašša *Studies in European Language Diversity* (<http://phaidra.univie.ac.at/o:80726>). Raportit ollah vapuašti luvettavissa ta tallennettavissa iellisen kappalehen lopušša annetulta projektin verkkošivulta.

2 Keltä ta mitä ELDIAšša tutkittih ta mitein tutkittih

Šuomen karjalankielisien juuret ollah Vienan Karjalašša, Aunukšešša, Petsamošša, Ilomantsin rajašeuvo karjalaiskylissä taikka istorijallisešša Raja-Karjalašša elikkä muajilmanšotien välisen ajan Šuomen itäsimmäššä kulmašša Šalmin, Suistamon ta Šuojärven pitäjissä šekä ošissa Korpišelän, Soanlahen ta Impilahen pitäjie. Venäjän Vienan Karjalašta ta Aunukšešta karjalankielisie tuli Šuomeh jo ennen muan iččenäistymistä vain eniten enšimmäisen muajilmanšovan pakolaisina. Toisen muajilmanšovan aikana Raja-Karjalan ta Petsamon karjalankieliset evakoitih muijen šuomelaisien tapah ta työnnettih elämäh Pohjois-Karjalah, Kuopioh ta Oulun šeutuloilla, šekä šuurimpih kaupunkiloih. Šuomen karjalankielisistä ei ole olomašša mimmosiekana virallisie statistiikkatietoja. Hyvin karjalakši pakasijie arvella olovan noin 5 000, jonkun verran karjalakši ymmärtäjie ta pakasijie šiinä 20 000.

Karjalankieliset šuomelaiset järješšettih heterogeenisen, vaikiesti miäriteltävissä olijan ta epäyhtenäisen vähemmistöryhmän, kumpasen kieleh peruštuva ta etnini rajotuš šuomenkieliseštä viäštöštä on aina šuanun aikah pakinua. Nykyjäh ryhmä järještyy mainituilla karjalankielisillä alovehilla šyntynehistä ta heijän niistä jälkiläisistä, kumpasilla on ainaki jonkun verran rajakarjalaini taikka vienankarjalaini kanšallini ičetunto ta hyö ollah kiinnoštunehie etnisen kieleh šäilyttämiseštä. Kaikin hyö ei varmašti hyvin pakaja karjalua, ta šen takie termit ”karjalankielini” ta ”karjalankielini šuomelaini” ei olla ihan šelvät. Lyhyyvven vuokši täššä raportissa viitatah ELDIAšša tutkittuh ryhmäh yksinkertasešti ”suomenkarjalaiset”, vaikka tätä termie tavallisešti käytetäh viitatešša šuurempah ryhmäh, mi karjalankielisien lisäksi käsittäy šekä Laatokan Karjalašta ta Karjalan kannakšelta evakkoh joutunehie šuomenkielisie, jotta Šuomen Etelä- ta Pohjois-Karjalan iččieh karjalaisiksi šanojie eläjie.

ELDIA oli monitijollini projekti, mih kuuluttih kielitijon, oikevuštijon, sosiologijan ta statistiikan asientuntijat. Jokahista tutkittuo kieliryhmyä tarkaššeltih monešta näkökulmašta. Projektin enšimmäiseššä vaihiešša kielitijon tutkijat kovottih ta analisoitih ennen ELDIAa olomašša ollutta tutkimuštietuo kieleštä ta šen pakasijista šekä istorijallisešta, lajellisešta, poliittisešta ta kulttuurisešta asieyhteyöštä. Sosiologit tutkittih kielen ta šitä pakasijaryhmän kuvua enämmistö- ta omankieliseššä medijašša. Lakien tutkijat analisoitih lakienluajintua tutkitun kielen ta pakasijajoukon näkökulmašta. Šeuruavašša vaihiešša kerättih kyšelytutkimukšella ta rahvahan pakauttelomalla uutta tietuo šekä tutkitun vähemmistön jäšeniltä, jotta kontrolliryhmältä taikka muilta šuomelaisilta. Tämä ainehisto analisoitih ta šiitä kirjutettih projektin kielitietomiehet. Täššä yhtehvevošša keškitytäh kielitijollisen ošan tulokših. Lakianalyysien tulokset on julkaistu eri raporttiloissa, mit ollah luvettavissa ta tallennettavissa iellä mainitulta verkkošivulta.

ELDIA:n kyšelytutkimuš toteutettih kaikissa tutkituissa maissa yhtä kyšelylistua käyttjän. Kartotuksešša käytettih kahta erimoista kyšelylistua, kumpasista toini oli tarkotettu

tarkotušperäsellä ryhmällä taikka šuomenkarjalaisilla, ta toini kontrolliryhmällä taikka kaikilla muilla suomalaisilla.

Šuomen karjalankielisillä tarkotetun kyšelylistan šuajat valittih tämmöšien šeurojen jäšenrekisterilöistä: Korpiselkä-seura, Korpiselän pitäjäseura, Salmi-Seura, Suistamo Seura, Suistamon Perinneseura, Suojärven pitäjäseura, Impilahti-Seura, Ent. Salmilaiset, Helsingin seudun Soanlahtelaiset, Helsingin Suojärveläisten Seura, Soanlahtelaisten seura, Karjalan Kielen Seura, Karjalan Sivistysseura, Pohjois-Viena-seura, Kuusamo-Viena-seura ta Uhtua-seura. Šuurinta ošua rekisterilöistä käytettih Karjalan Liiton kannattaman keškušrekisterin pohjalta. Kaikilta karjalaisšeuroilta kyšyttih lupua jäšenrekisterin käyttööh; vain yksi ainut šeura ei antan šemmoista lupua viitaten jäšenien lakienmukaseh yksityisyvven šuojah.

Vaštahottajat valittih niin kučuttuo stratifioituo šatunnaisotantua käyttjän: šeuran jäšenmiärän šuhteh kaikkien šeurojen jäšenmiärän miäräsi šen, monellako šeuran šatunnaisešti valitulla jäšenellä kyšelylista työnnettih. Kontrolliryhmän kyšelylistan šuajat poimittih šamoin stratifioijulla šatunnaisotannalla Šuomen viäštörekisteristä. Muamonkielekši šuomen ilmottanehien kyšelylistan šuajien šuhtehellini ošuuš šamoin kuin muamonkielekšeh ruočin tai vaikkapa venäjän tai vietnamin ilmottanehien miärä vaštasi joka kielen pakasijien šuhtehellista ošuušta Šuomen kokonaisviäštöštä. Muamonkielekši ruočin ilmottanehilla kyšelylista työnnettih ruočiksi, kaikilla muilla kontrolliryhmäh valituilla šuomekši. Šuomešša paissah kolmie eri karjalan kielen murrehta: pohjois- taikka vienankarjalua, eteläkarjalua (mitä iče pakasijat šanotah nykyjäh varšinaiskarjalakši) ta livvie elikkä aunukšekarjalua. Kun yhtehistä kirjakieltä ei ole, kyšelylista työnnettih kaikilla vaštahottajilla šuomekši ta kaikilla kolmella karjalan murtehella.

Tarkotušryhmän kyšelylistašša oli 63 kyšymyštä tai tarkemmin šanuo kyšymyšjoukkuo, šen takie kun monissa kyšymyškšissä oli ušeita ošie ta eri vaihtoehtoja. Kyšymyškšien tovellini miärä oli 373. Niistä 31 oli avokyšymyštä, kumpasih vaštuajien piti ičen kirjuttua vaštahuš, loput oltih monivalintakyšymyškšie, kumpasissa vaihtoehtot oli miäritelty valmehekši. Kontrolliryhmän kyšelylistašša oli 47 kyšymyšjoukkuo. Tovellini kyšymyšmiärä oli 305, avokyšymyškšie niistä oli 20.

Tarkotušryhmän kyšelylistašša oli oša, missä kyšyttih vaštuajan ikyä, šyntymäpaikkua, koulutušta ta ammattie. Toini oša keräsi kielenkäyttö koškijie tietoja: keltä ta konša vaštuaja oli opaštun karjalua ta šuomie ta mitä kieltä tai kielie hiän käyttäy pereheššäh ta heimolaisieh kera. Erikseh kyšyttih kouluijän kielenkäyttö. Kolmannešša ošašša vaštuajan piti arvoššella omua kielitaituoh karjalan, šuomen ta useijen muijen kielten ošalta ta vaššata kyšymyškših kielenkäytöštä erimoisissa yksityisissä ta julkisissa kielenkäyttötilanteissa. Nelläš oša keräsi tietuo šuhtautumisešta eri kielih ta tahošta käyttöä eri kielie erimoisissa yhtevykšissä. Tämä oli kyšelylistan šuurin ta monimutkasin oša. Vaštuajie pyritettih arvoštelomah eri väittämie vähemmistö- ta enämmistökielen käytöštä ta kielten ševottamisešta. Viimeni oša käsitteli kielen šäilyttämistä ta oikiekielisyyttä. Viijes oša täyventi kahta iellistä, ta šiinä tiijuššeltih, mitein vähemmistökieli näkyy olovan käytöššä

monilukusilla eri alovehilla. Kuuvvennešša ošašša kerättih tietuo kulttuurin kulutuksešta ta joukkoviestimien ta uušmedijan käytöštä eri kielillä. Kontrolliryhmän kyšelylista oli rakenteheltah šamanmoini, vain kyšymykšie oli vähemmän ta oša kyšymykšistä oli luajittu toisellakeinoin, kuin karjalaisilla kuulujašša kyšelylistašša.

Pakautteluja oli kaikkieštah kuušitoista. Niistä nelläššätoista pakauteltih šuomenkarjalaisie. Näistä pakautteluista kuuši oli ryhmäpakautteluo ta kahekšan yksilöpakautteluo. Yhteh ryhmäh kerättih kieliaktivistija, viisi muuta ryhmä oltih ikäryhmittäin: 18–29 -vuotiset, 30–49 -vuotiset miehet, 30–49 -vuotiset naiset, 50–65 -vuotiset, yli 65-vuotiset.

Ryhmäpakautteluissa enämpi huomijuo kiinitettih nykyvanhempien ikäryhmä keryämällä 30-49 –vuotisista kakši pakautteluryhmä, kumpasista yheššä oli vain naisie ta toisešša vain miehie. Kahekšan yksilöpakautteluo piettih niin, jotta jokahista ikäryhmä kohti pakauteltih yhtä naista ta yhtä mieštä. Kontrolliryhmäh kuulujie pakauteltih kahešša ryhmäpakauttelušša. Enšimmäiseh kučuttih medijan ruatajie ta toiseh poliitikkoja ta virkamiehie. Pakautteluissa käsiteltih šamoja aiheita, kuin kyšelytutkimuksešša: monikielisyyttä ta šen merkityštä yksilöllä ta yhteiskunnašša, kieltä ta kanšallista ičetuntuo, šuhtautumista omah kieleh tai omih kielih ta muih kielih, Šuomešša paissah karjalan tilannehta ta tilua šekä šitä, mitä šuomenkarjalan elvyttämisekši ta šäilyttämisekši pitäis ta vois ruatua.

3 Valikoima tärkeimmistä tuloksista

3.1 Karjalan kielen asema Suomen lakienluajinnašša

Šuomešša kielten lajellini asema miäritelläh peruššušlaki, kielilaki, saamen kielilaki ta piätöš, kumpani miärittelöy alovehellisie kielie ta vähemmistökielie koškijan eurollalaisen peruškirjan ta kanšallisien vähemmistöjen šuojeluo vuatijat kiele. Peruššušlaki ta kielilaki miäritelläh šuomi ta ruočči kanšalliskieliksi ta saami peruššušlajen tunnuššetuksi kantarahvahan kieleksi. Saamen kielilaki miärittelöy saamelaisien kielelliset oikevukšet tarkempah: peruššušlajen pykälä 17 antau saamelaisilla ("kantarahvahan") ta "romaniloilla ta toisilla rahvahilla" oikevukšen kannattua ta kehittyä omua kieltä ta kulttuurie.

Karjalan kieli on Suomen lakienluajinnašša liitetty enämmän kuin šuan "muun" Šuomešša paistavan kielen joukkoh. Šamalla keinoin koulutušta koškija lakienluajinta yrittäy ruveta turvuamah kaikkie toisie kielie pakasijilla oikevukšen opaštuo omua kieltä ta tällä tavoin šäilyttyä oma perintehellini kieli. Lakienluajinta näyttäy kuiteinki kannattavan viimeaikasie muahmuuttujaryhmie ta niijen kielijä perintehellisien vähemmistökielten kuštannukšella. Esimerkiksi tiettyjä valtjon avuššukšie voijah antua vain muahmuuttujakielten opaššantah, kun tuaš perintökielekši luokitellun karjalan opaštamiseh on käytetty tiukempie arvošteluperuštehie: monet karjalan kielen valtjonapuo koškijat budjetti- ta muut parlamentariset alottehet on hylätty viimesien vuosien aikana.

Šuomi hyväkšy alovehellisie kielie tai vähemmistökielie koškijan eurollalaisen peruškirjan vuotena 1994 ta kanšallisien vähemmistöjen šuojeluo koškijan kehyššopimukšen vuotena 1998. Alovehellisiksi tai vähemmistökieliksi miäritellyt kiele on šanottu alovehellisie kielie tai vähemmistökielie käsittäjän eurollalaisen peruškirjan toimehpanuo käsittäjäššä lakipiätökšeššä. 27.11.2009 Suomen parlamentti piätti korjata lakie ta panna šiieh karjalan kieli ei-alovehellisena vähemmistökielenä romanikielen rinnalla. Tämä enšimmäini virallini karjalan kielen tunnuštamine Suomen vähemmistökielekši antau karjankielisillä lapšilla oikevukšen šuaha opaššušta heijän perintökielelläh (kč. Perušopaššantalaki 21.8.1998, § 10 Opaššantakieli). Lisäkši še antau mahollisuuvven šuaha valtjon avuššušta mainitun opaššannan järještämiseh. Tovellisuuvveššä tämä lakimuutoš ei kuiteinkana muuta karjalan kielen lajellista tilua Šuomešša käytännöššä. Täyventävih toimenpitoloih on ryhyttävä lisämuutokšilla. Piätöšmuutokšella ei ole ollun vielä mimmosiekana lakienluajintatulokšie. Karjalan Kielen Seura on luatin ušeita alkuhpanoja, kumpasie käsitelläh eri hallinnollisilla tašoloilla. Kaikkein merkittävin aloteh koškou peruššušlakimuutošta, missä karjalan kieli miäriteltäis šelväšti pykäläššä 17 kotiperäsekši (autoktonisekši) vähemmistökielekši.

Toisin kuin muutki vähemmistöt, kumpaset on jouvuttu taistelomah oikevuoštah "kuuluo" elinalovehellah, karjalankielisien taistelut liitytäh poliittisih kiistoih, mit ollah vaikutušta heijän šuoraviivasešta šisällyttämisešta ošakši Suomen kanšua. Nytki vielä kuulou poliittisissa

väittelyissä ta karjalaisien järještöjen etuštajien šekä šuomelaisien virkamiehien pakinoissa väitettävän, jotta on ”epäselvä, onko karjala iččenäini kieli”.

3.2 Medija-analyysien tulokset

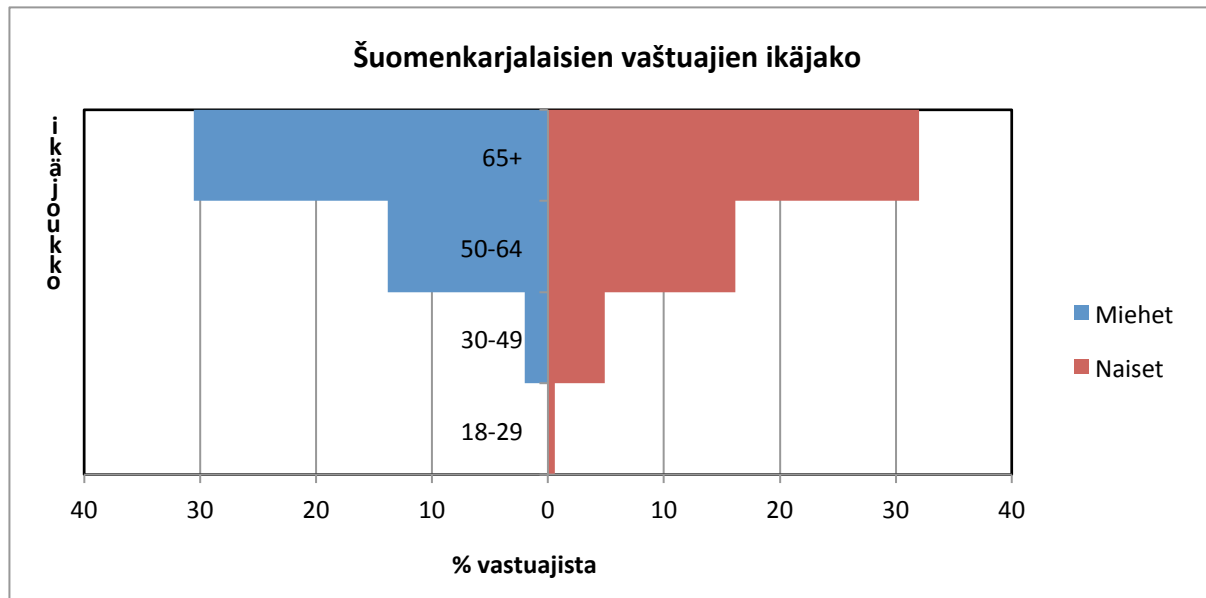
Medija-analyysien tarkotuš oli šelvittyä, kuin vähemmistökielie, kielen šäilyttämistä, kielen mäneššämistä ta elvyttämistä käsitelläh vähemmistökieliseššä medijašša ta kuin enämmistökieliseššä medijašša. ELDIAšša analysoitu šuomenkarjalaini medija-ainehisto oli poimittu kolmešta aikakaušijulkasušta (Karjalan Heimo, Nuori Karjala ta Oma Suojärvi) ta yheštä šanomaleheštä (Karjala). Lisäksi analysoitih esimerkijä internetin pakinaforumiloilta ta yheštä karjalankieliseštä blogista. Enämmistömedijašta tarkaššeltavina oltih Helsingin Sanomat ta Kaleva. Tarkašteluajanjakšoja oli kolme: vuuvvet 1998, 2005 ta 2010-2011.

Šuomenkarjalaisen medijan analyysi näytti, jotta karjalan kieltä käytetäh tarkaššetuissa julkasuissa aika vähän. Positiivini tuloš oli še, jotta kun vielä 1998 kirjutukšissa piettih karjalan kielen häviemistä Šuomešša ehottomana, jo 2005 kirjutukšissa alettih paissa kielipešistä, karjalan kirjakielen tarpehešta, kielen tulovaisuuvvešta ta aikušisien kielenopaaššannašta. Vuotena 2011 kirjutukšet oltih vielä positiivisemmat: esimerkiksi Karjala-lehen mukah ”*Karjalan kieli eläy tovellista noušukauttah ta šen harraššuš on voimakkahampua kuin konšana ennen*” (Karjala 9.12.2010: 1). Ajanjakšojen tarkaštelu näytti šamoin, jotta šiinä missä karjalua 1998 šanottih ”*häviejäkši kielekši*” ta še määriteltih vielä 2005 ušein ”*šuhtehešša šuomeh no lähišukukielenä*”, vuuvven 2010-2011 kirjutukšissa šiih viitatešša käytetäh ušiemmin šemmosie arvoštajie šanontahisie kuin *kaunis, rikaš, rakaš* ta *virallini*.

Analyysien valošša šekä Helsingin Sanomat, jotta Kaleva kirjutettih vähemmistöistä, vähemmistöjen koulutukšešta, uušista lakiloista ta kielenkäytöštä vain oikein harvoin yhtänä mitänä Šuomen karjalankieliseštä vähemmistöštä. Šuurin oša vähemmistökielie tai kielivähemmistöjä käsitelövistä kirjutukšista käsitelöy ruočinkielisie šuomelaisie, saamelaisyhtesöjä pohjosešša taikka muahmuuttujie. Šilloinki, kun karjalankielisie mainitah, tarkotetah Šuomen ulkopuolella eläjie karjalaisie tai karjalaisie, kumpaset on vašta ei ammuin muuttun Šuomeh. Karjalan kieltä koškijie kyšymykšie Šuomešša ei yhtänä tarkaššella, ta kieli mainitah vain kyličči männehen tošien šeikkojen tai kyšymykšien šejašša.

3.3 Kyšelytutkinnan tulokset

Šuomenkarjalaisista kyšelylista työnnettih kaikkieštah 1034 vaštahottajalla. Listoja myöšty n. 370, kumpasista 356 oli ”käyttökelposie” taikka vaštuaja oli vaššannun yli 50%:ih kyšymykšistä. Vaštuajista 285 (80%) täytti šuomenkielisen ta 71 karjalankielisen kyšelylistan: 34 vaštuajua oli valinnun eteläkarjalaisen, 24 livvinkarjalaisen ta 13 vienankarjalaisen versijon. Vaštuajien ikäjako on näytetty šeuruavašša kuvijošša:

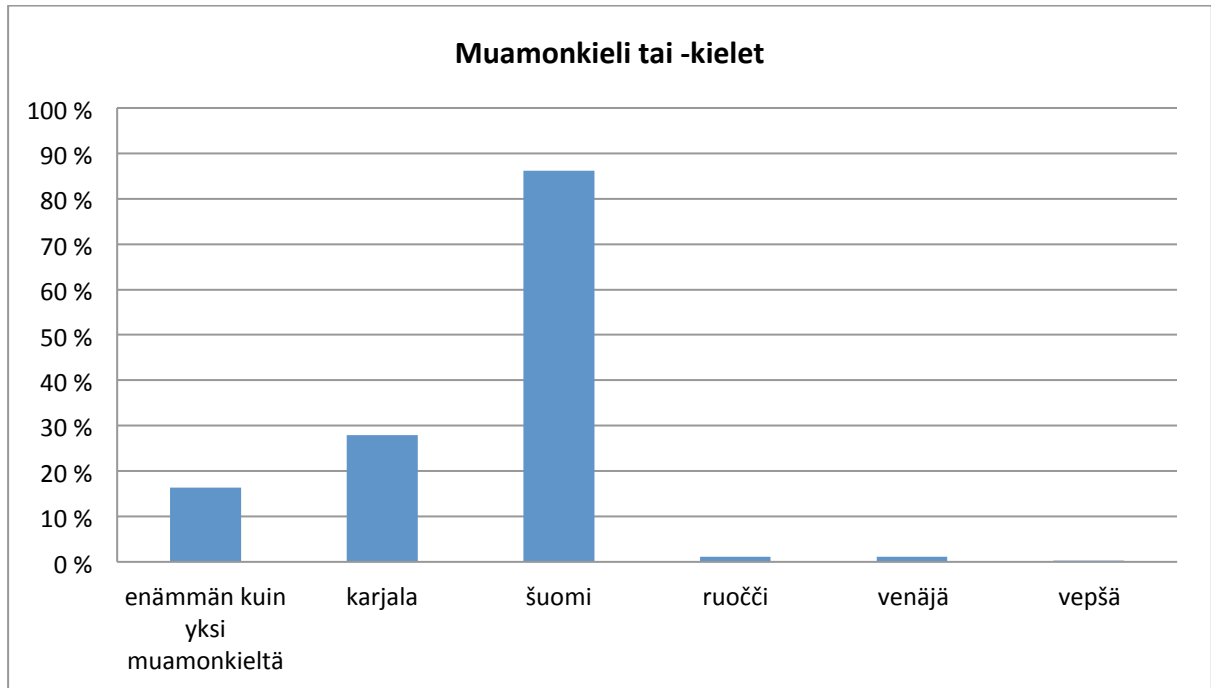
Kuvio 1. Šuomenkarjalaisien vaſtuajien ikäjako

Kuin kuvioſta näkyy, vaſtuajien joukoſſa oli vähäiſt ä en ämm ä n n a i s i e m i t ä m i e h i e t a ſ e l v ä ſ t i e n i t e n v a n h i m p a h i k ä r y h m ä h k u u l u j i e t a i k k a y l i 65-vuot i s i e, k u n t u a ſ n u o r i m p a h i k ä r y h m ä h k u u l u j i e t u ſ k i n y h t ä n ä o l i. K u v i o n a n t a m a k u v a k a r j a l u a p a k a s i j i e n i k ä r a k e n t e h e ſ t a o n v a r m a ſ t i o i k i e ſ u u n t a n i, v a i n o n t ä r k i e m u i ſ t u a, j o t t a o t o ſ p o h j a o l i p i t ä j ä ſ e u r o j e n j ä ſ e n r e k i ſ t e r i t t a ſ e u r o i l l a o n v ä h e m m ä n n u o r i e, k u i n v a r t t u n e h i e j ä ſ e n i e. E L D I A - p r o j e k t i n t u l o k ſ i e n v a l o ſ ſ a ſ a m o i n k e ſ k i - i k ä s i e t a n u o r i e k a r j a l a n t a i t a j i e – k e ſ e n k a ſ v u s i e t a l a p ſ i e – o n ſ u o m e ſ ſ a e n ä m m ä n, k u i n a i k a ſ e m m i n y l e i ſ e ſ t i a r v e l t i h. E r i ſ u k u p o l v i e n k a r j a l u a p a k a s i j i e y h i ſ t ä y e r i t y ſ e ſ t i o m a n k i e l e n k a n n a t t a m i ſ e n t a ſ ä i l y t t ä m i ſ e n t a h t o t u l o v a i ſ u u v v e ſ ſ ä k i.

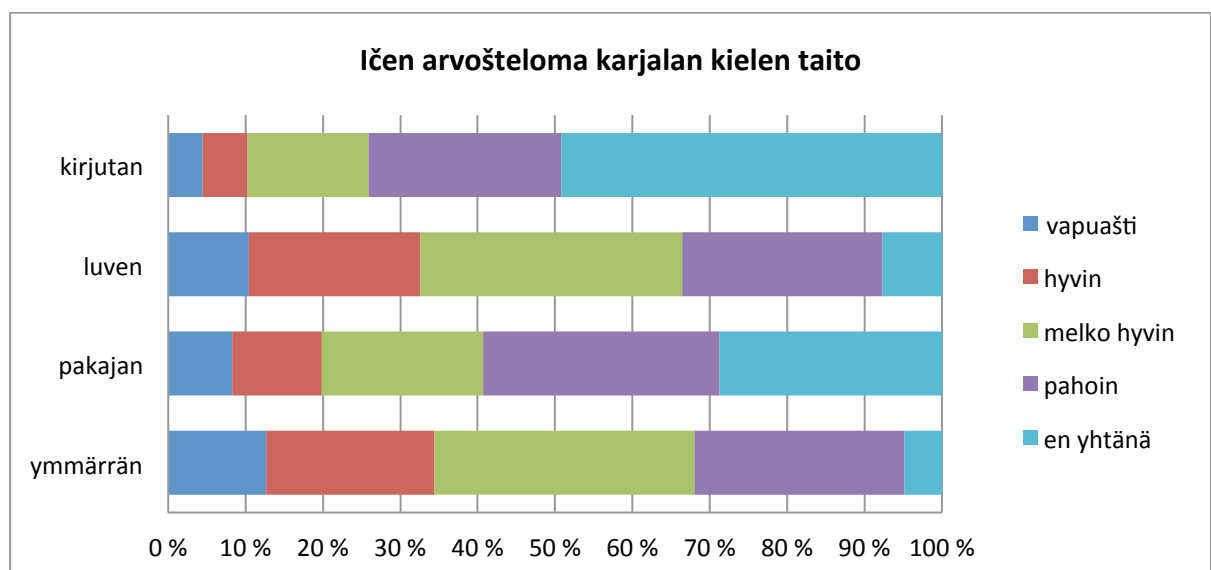
Nuor i e ſ u o m e n k a r j a l a i s i e v a l m i ſ t a u t u m a ſ ſ a r y h m ä k y ſ e l y h N u r m e k ſ e ſ ſ a 5.3.2011.

Kun alla olijašta kuvijošta näkyy, šuomenkarjalaisista vaštuaajista vähäistä yli 16% ilmotti, jotta heilä on enämmän kuin yksi muamonkieli. 28% ilmotti muamonkielekšeh tai yhekši niistä karjala. 86% ilmotti muamonkielekšeh tai yhekši niistä šuomen. Yhteheš vähän piällä 3%:n muamonkieli tai yksi niistä oli ruočči, venäjä tai vepšä.

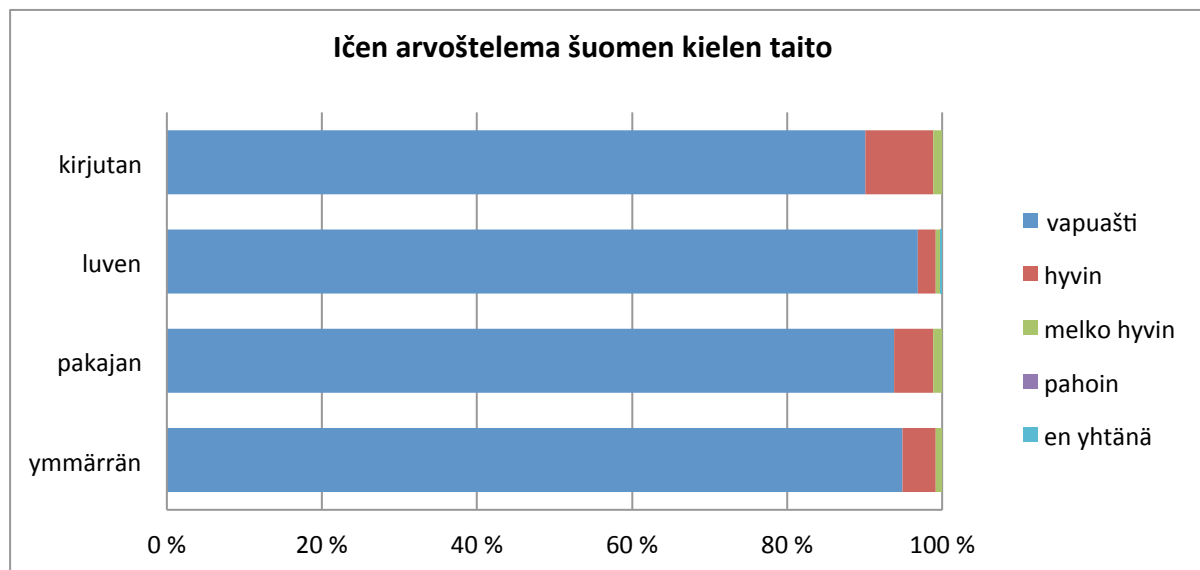

Kuvio 2. Muamonkieli tai -kielet.

Šeuruavašta kahešta kuvijošta näkyy, kuin ušiemmat vaštuaajista ajatellah tietävän šuomie paremmin, kuin karjalua:

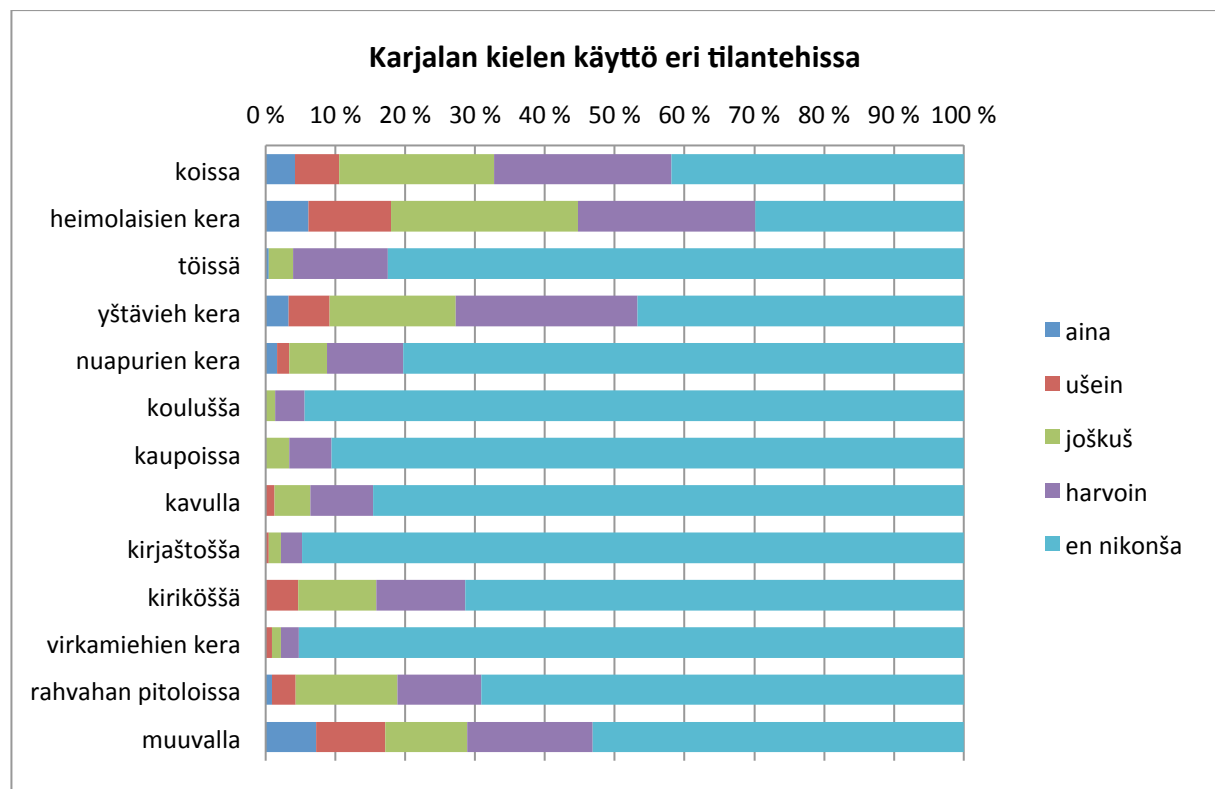
Kuvio 3. Ičen arvoštelemo karjalan kielen taito

Kuvio 4. Ičen arvošteleva šuomen kielen taito

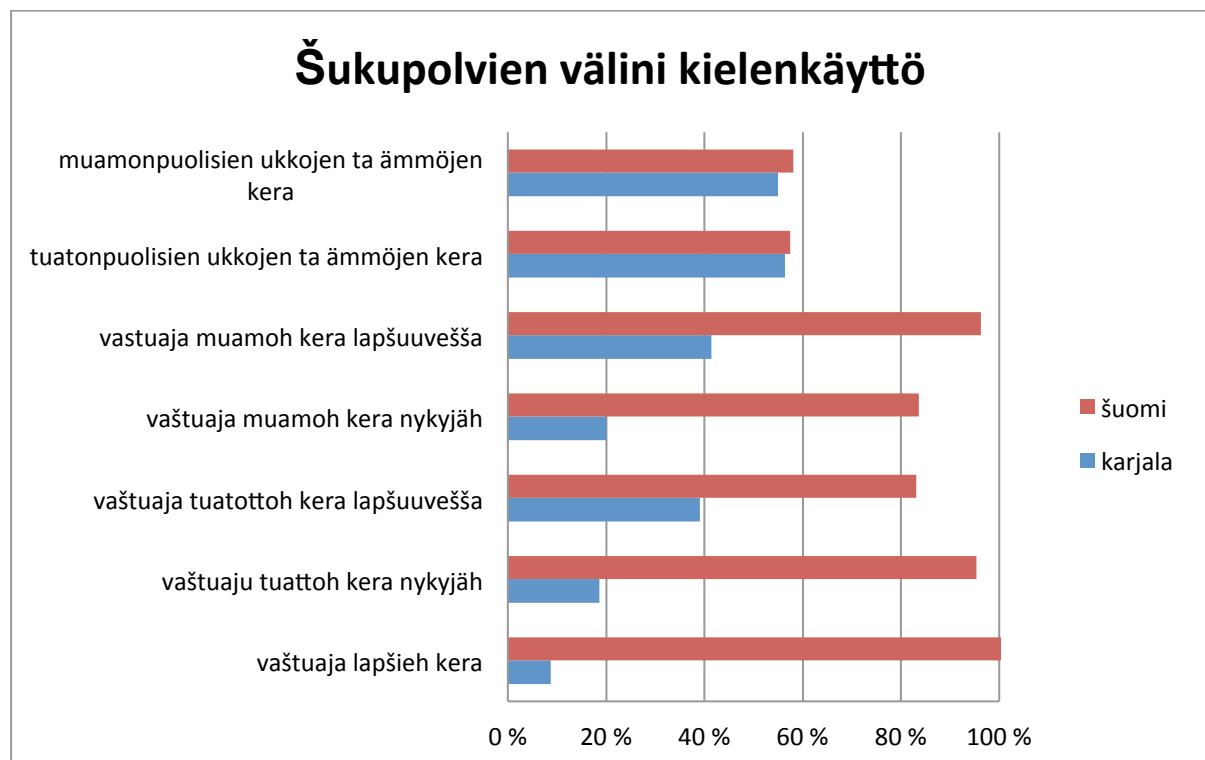
Kuvioista voit šamoin lukie, jotta vaštuajat arvoššeltih šuomen kielen taituoh huomattavašti paremmakši, mitä karjalan kielen taituoh. Yli 90% vaštasi, jotta hyö kirjutetah, paissah, luvetah ta ymmärretäh šuomie vapuašti, kun tuaš karjalua šano kirjuttavan 6%, lukovan 10%, pakajavan 8% ta vapuašti ymmärtävän 13%. Yksikänä vaštuajista ei ilmottan, jotta ei ymmärrä šuomen kieltä yhtänä. Vaštuajista 4% omah arvošteluh mukah ei šuateta kirjuttua, 8% lukie ta 29% paissa karjalakši yhtänä, ta 5% vaštuajista tunnušti, jotta ei yhtänä ymmärrä šitä.

Kuin šeuruavašša kuviošša on vualienšinisellä merkitty, šuurimmašša ošašša tutkituista kielenkäyttötilanteissa šuurin oša vaštuajista ei käytä karjalua konšana. Oikein harvoin karjalua käytetäh koulušša, kaupoissa, kirjaštošša ta pakinašša virkamiehien kera. Äijän šitä käytetäh pakinašša heimolaisien ta yštävien kera šekä koissa: 70% vaštuajista ilmotti käytävän karjalua ainaki toisinah heimolaisieh kera, yli puolet koissa ta vähemmän kuin puolet ystävieh kera.

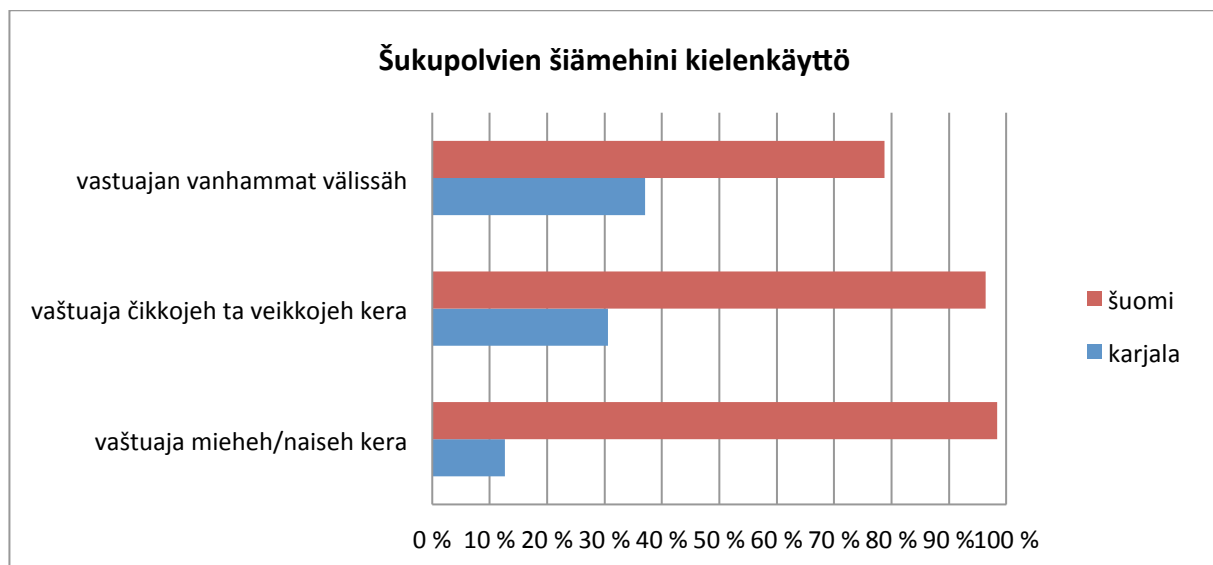

Kuvio 5. Karjalan kielen käyttö eri tilanteissa

Šeuruavat kakši kuvijuo näytetäh šuomen kielen käytön lisäytymistä šukupolvien väliseššä yhteyveššä šukupolvešta toiseh:

Kuvio 6. Šukupolvien välini kielenkäyttö

Kuvio 7. Šukupolvien šiämehini kielenkäyttö

Kuvioista näkyy, kuin perheissä karjalan kielen taito on häviämässä. Enemmän kuin puolet vastuajista kerto ukkojen ta ämmöjen pakajavan hänellä karjalua, noin 40% kerrottih, jotta vanhempah paistih šitähänellä lapšena ollešša, ta vain vajuat 9% vastuajista pakajau karjalua omilla lapšillah. Šuomi näyttäv valtuavan alua karjalalta šiinäki, jotta noin puolet niistä vanhemmista, kumpaset oli paistu vastuajalla karjalua šen lapšuuvešša, pakajau tällä nyt šuomie. Šamoin šukupolvien keskiseššä kielenkäytöššä šuomi on vallannun alua lapšuuvenpereheštä vastuajan omah pereheheš: Noin 40% vastuajien vanhemmista pakajau välissäh karjalua, 30% vastuajista pakajau tai pakasi šitähänellä čikkojeh ta veikkojeh kera ta vain 12% mieheh/naiseh kera.

ELDIAn pakautteluista ilmeni še, jotta nykyjäh on äijy enemmän šemmosie šuomenkarjalaisie, kumpaset ei ole opašsettu karjalua koissa, vain tahottais paissa šitäh. Noin 60-vuotini mieš kerto pakautteluššah kielenkäytöstä pereheššäh hänen lapšena ollešša näin:

(1)

no miula ei koissa paistu karjalakši, vain kuin, vierašta tuli t- ta heimolaista ni šilloin, allettih paissa. mie vašta nyt, nyt, v- uosituhannen kešellä olen opaštun, vähitellen, vapuaopistolla ta k-, kaikenmoisilla kurššiloilla ta, tuota vähitellen šiitä. n- nykyjäh meilä on šemmoni, o- oppiryhmä missä myö vähäsen kisuamma ta pakajammaki.

Täh monella šuomenkarjalaisella omakohtasešti tuttavah tilanteheh on monta šyytä. Toini muajilmanšota šai rajakarjalaisien ta petsamolaisien elinalovehet häviämäh ta karjalankielisien hajuomah Šuomen eri puolilla. Karjalankielisien šuuri vajelluš jo heti šovanjälkisinä vuosina lisyä hajotti kieliyhtesöjä. Hyvin monet mäntih yhteh šuomenkielisien kera ta ušein šiitä perehen kotikielekši tuli šuomi. Karjalankieliset käytettih hyväkšeh mahollisuuš opaštuo: vastuajien joukošša oli enämpi korkiešti koulutettuja, kuin kontrolliryhmän vastuajista ta statistiikan mukah kaikista šuomalaisista.

Koulutuksen kielenä ollešša šuomi šiirti käytöstä karjalua. Ennen kaikkie karjalan kielen häviämiseh vaikutti kuiteinki še, jotta suomalaisi yhteiskunta ei ymmärtän karjalankielisien kielellistä ta kulttuurista erityisyyttä eikä aivan viime vuosih šuaten ole kannattan niijen šäilymistä millänä tavalla. Kuin šeuuavat pakauttelulainaukšet näytetäh, kielellisen mukautumisen paineh oli šuuri, ta šitä lisäsi ušein ymmärtämättömyš ortodoksista kulttuurie kohti:

(2)

Naini, ikäryhmä 50-65:

ka miun pereheššä ni, miun vahnin, velli on, šyntyn nelläkymmentäšeiččemen, ta mie kuušikymmentäyksi. a ne-, muut ei, ei paissa karjalakši. mi oon še ainut. jotta, heitä on kiušattu koulušša, milma ei ole. ei miula ei šemmoista, šemmoista ollun. ((yleistä myötäilevyä mutinua)) miula ei muamo ta tuatto ei, ei paistu karjalakši. koissa. ((yleistä myötäilevyä mutinua)) ihan vain šen takie, jotta lapšie ei šiitä kiušattais. ((yleistä myötäilevyä mutinua)) ne opaššuttih šuomen kieleh.

(3)

Naini, ikäryhmä 30-49:

mummi nin, krhöm jollaki tavalla, tai sit mitä, ee- ku siellä todella sitte kiusattii ja, siis Nurmijärvellä tuolla Helsingin seudulla niinku, () paljo ryssiteltii ja semmosta et sitte just hän esimerkiks halus sitte että niinku lapsi- lapsia ei kastettas ortodoksiksi muuta et ei niinku leimattas sitten, kun ne on semmosia ihmisiä jotka on tuntenu hänet niinku Vienen, (--) ilmeisesti niinku sitte, niitten oma heimolaisten kanssa niinku jonkun verran puhu niinku sitä karjalaa muuten aika paljon koko sen, niinku halus hukata, tai sillee niinku ei tuonu millään tavalla esille sitä. mutta sitte mulla itellä on hirveen voimakas - sitte jotenki minulle halus välittää sitä.

'mummi nin, ristimuamo mitein lienöy, tai šitä mitä, ee- kun šielä tovilla šiitä kiušattih ta, Nurmijärvellä tuola Helsingin šeuualla niinkuin, äijälti ryššiteltih ta šemmoista, jotta šiitä juštih hiän esimerkiks tahto šiitä jotta niinkuin lapši- lapšie ei kaššettais ortodoksiksi vain et ei niinkuin leimattais šiitä, kun ne on šemmosie ihmisie, kumpaset on tunnettu hänet niinkuin Vienen, nähtäväšti niinkuin šiitä, niijen omien heimolaisien kera niinkuin jonkun verran pakasi niinkuin šitä karjalua muitein aika äijän koko šen, niinkuin tahtois hukata, tai šiitä niinkuin ei tuonun millänä tavalla esillä šitä. vain šiitä miula ičelläni on hirvien voimakaš - šiitä miteinnih miula himottais eistyä šitä.'

(4)

Naini, ikäryhmä 30-49:

meillä vähä oli semmonen tilanne että, että ku mie olin lapsi ja nuori nin, siis mi- mie oon asunu Outokummussa lapsena [1980-luvulla]. niin, se se oli hyvin vahvasti peitettyä se karjalaisuus. vielä, vielä et meillä ala-asteella ryssiteltiin ja oli tällasta.

’meilä oli šemmoni tilanneh jotta, jotta kun mie olin lapši ta nuori nin, mi- mie olen elän Outokummušša lapšena [1980-luvulla]. niin, še še oli hyvin lujašti peitetynä še karjalaisuš. vielä, vielä jotta meilä ala-astehella ryššiteltih ta oli tämmöistä.’

Toisualta yhteiskunnan antama talouvellini ta moraalini apu on ollun pieni tä riittämätöin karjalan kielen pelaštamisekši. Viimesen parin vuuvven aikana šamoin piättäjät ta virkamiehet on tultu ymmärrykšeh, jotta Šuomen karjalankielisie on käsitelty epäoikeuvenmukasešti ta jotta yhteiskunnan on ošallissuttava karjalan kielen ta kulttuurin elvyttämiseh. Kontrolliryhmän pakautteluh ošallistuja valtjon virkamieš naini pitäyki virkamiehien toimintua tärkienä ošana karjalan kielen tilantehen lujittumisešša:

(5)

me tehdään nyt ensimmäistä kertaa meidän vaalitiedote myöskin karjalan kielellä ja yritimme lähettää koko pinkkaan kaikki kakskyt kieltä johonkin mainos-käännöstoimistoon, no ei löytyny tietysti sellasta joka olis suostunu sen karjalan, kyllä näitä harvinaisempia maahanmuuttajakieliä saimme mut ei karjalankielenkääntäjää ollu. Sitte tietysti karjalan kielen seura () auttaa meitä sitte siinä siinä sen tota kääntämisessä mut toi on taas esimerkki siitä että niinkun törmätään näihin rajoihin koska kyllähän yks tapa vakiinnuttaa on on nyt sitte se että viranomaset ((puhelin soi)) niinku omassa tuotannossaan pikkuhiljaa huomioi myös karjalankieltä niinkun on ruvettu huomioimaan saamen kieliä esimerkiks.

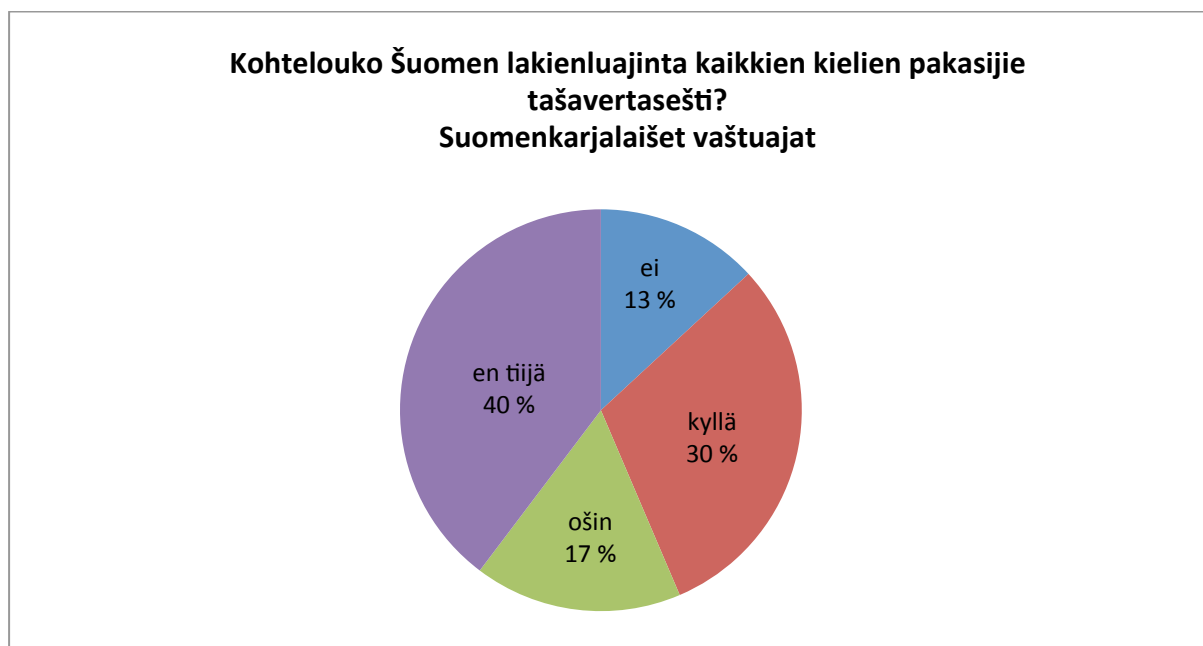
’myö nyt ensimmäistä kertua luajimma meijän vaalitiijottehen šamoin karjalan kielelläki ta yrittämä työntyä koko paperinipun, kaikki kakškymmentä kieltä mihnih mainoš- tai kiännöštoimistoh, no ei löytyn tietyšti šemmoista, mi olis šuoštun šen karjalan, kyllä näitä harvinaisempie muahmuuttajienkielie šaima vain ei karjalankielenkiäntäjäjä ollun. Šiitä tietyšti Karjalan Kielen Šeura () auttau meitä šiitä šiinä šen kiäntämisessä, vain tuo on tuaš esimerkki šiitä, jotta niinkuin vaštavumma näih ↓rajoih kun kyllähän yksi tapa lujittua on on nyt šiitä še, jotta virkamiehet ((puhelin šoitti)) niinkuin omašša tuotannoššah on pikkuhil’l’ua ruvettu ottamah huomijoh karjalankieltäki, niinkuin on ruvettu ottamah huomijoh saamen kieliä esimerkiksi.’

Šuomelaini yhteiskunta on ihan viime vuosina ruvennun kiinnittämäh enämmän huomijuo karjalankielisien jäšenieh kielellisih ta kulttuurisih oikevukših. Joenšuu peruššettih karjalan kielen professuuri vuotena 2008. Vuuvven 2009 lopulla karjala tunnuššettih Šuomešša paistavakši vähemmistökielekši, kun še tašavallan presidentin piätökšellä otettih Europan Neuvošton alovehellisien ta vähemmistökielien peruškirjan raportoinnin mukah. Karjalan elvyttämisprojektiloilla voit nyt hommata valtjon apuo. Vuuvvešta 2011 karjala on voitu merkitä muamonkielekšeh väještörekisterikeškukšen kannattamana väještötietojärještelmäh. Šaman vuuvven parlamenttivaaliloissa vaalitiijotuš annettih ensimmäisen kerran šamoin karjalakšiki. Näin ruattihni vuuvven 2012 presidenttivaaliloissa. Šykyšyllä 2012 Itä-Šuomen koulu alko ensimmäisenä peruškouluna Šuomešša opaštua karjalua fakultatiivisena

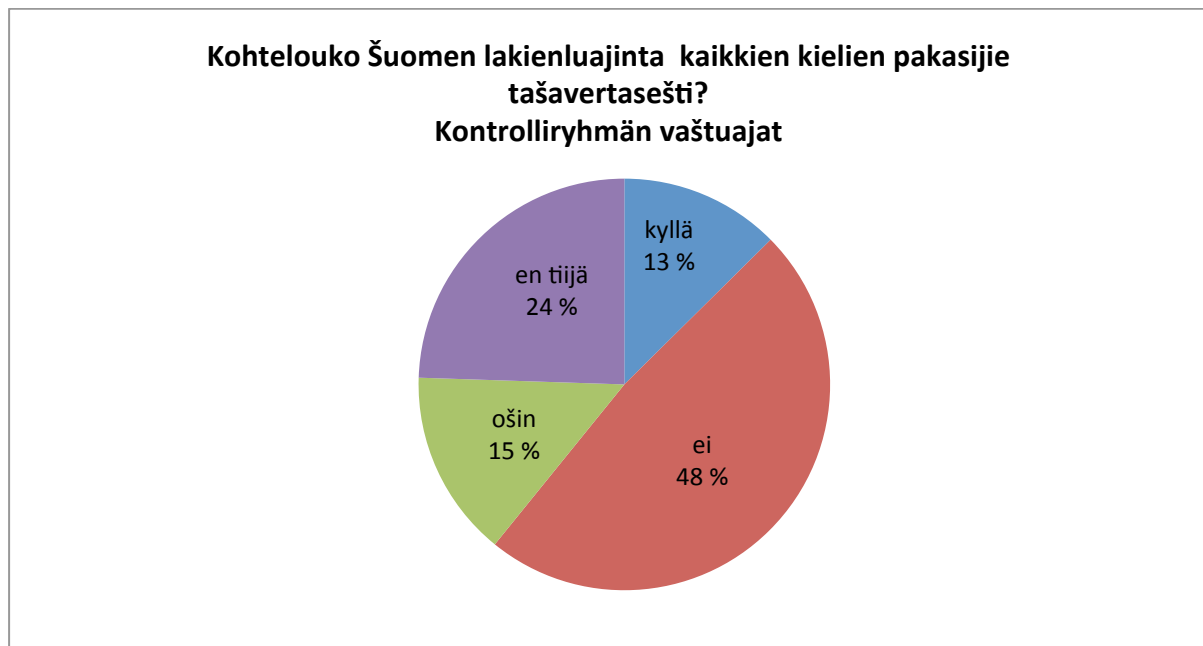
vierahana kielenä. Vuovven 2012 lopusša karjalankieliset joukkoviestimet otettih lehtistötöven piirih. Šamoja aikoja Pohjois-Karjalan muakuntaliitto ta Karjalan Kielen Šeura perušsettih yhteistyöh virallistamiseksi Karjalaisen kotišeutualovehen Pohjois-Karjalah.

Passipo šiitä, jotta yhteiskunta alko ymmärtyä karjalankielisien jäšenieh oikevutta omah kieleheš ta kulttuurihis ta niijen kehittämiseh, kuuluu alkujah pienellä vain koko ajan kašvajalla kieliaktivistiryhmällä. Šovanjälkisistä vuosista alkuan aktiiviset miehet ta naiset ruvettih hoitamah kulttuuriperintö pitäjäšeuroissah. Enšimmäiset yritykšet noštua šuomenkarjalan tilanneh valtakunnan piättäjien tietoh oltih jo 1970-luvun lopulla, konša Paavo Harakka kävi parlamenttivaalikampanijah karjalakši. Enšimmäini karjalan kielen tilannehta ta tilua koškija kirjallini kyšymyš esitettih parlamentissa 1989. 1990-luvun puolivälistä alkuan, konša perušsettih Karjalan Kielen Šeura, karjalankieliset on aina näkyvämmiin vuajittu kielellisien ta kulttuurisien ihmisoikevukšieh kunnivoittamista ta tukie kielen ta kulttuurin elvyttämiseh. Kielipoliittista toimintua koškijista tulokšista voit lukie lisyä šuomenkieliseštä yhtehvevošta.

ELDIA:n tutkimustulokset valošša lakienluajinta karjalankielen kannatukseh nähe näyttäy välinpitämättömältä. Šekä Šuomen karjalankielisillä, jotta kontrolliryhmän tutkimiseh šuunnitellušša kyšelylistasša kyšyttiin vaštuaajien mieltä šiitä, kohtelouko Šuomen lakienluajinta kaikkien kielten pakasijie tašavertasešti. Kuin enšimmäiseštä alla olijista kuvijoista näky, šuomenkarjalaisista vaštuaajista melkein puolet, 47%, oli šitä mieltä, jotta ainaki joššaki miärin näin voit šanuo. Kuvijoista jälkimmäini näyttäy, jotta kontrolliryhmän vaštuaajista tätä šamua ušottih huomattavašti harvemmin, vain 28%, kun tuaš melkein puolet heistä šano arvelovan, jotta laki ei käsittele eri kielten pakasijie tašavertasešti; šuomenkarjalaisista tällä kannalla oli vain 13%.

Kuvio 8. Kohtelouko Šuomen lakienluajinta kaikkien kielten pakasijie tašavertasešti?
Šuomenkarjalaiset vaštuaajat

**Kuvio 9. Kohtelouko Šuomen lakienluajinta kaikkien kielten pakasijie tašavertasešti?
Kontrolliryhmän vaštuaajat**

Šamoin jokapäiväseššä elämäššä karjalankielisien on pakko iellähki ruatua šuurta työtä kieleh tunnuštamisen ta hyväkšymisen puolešta. Kuin alla olovista lainaukšista tulou ilmi, esimerkkinä šiitä, mitä on mahollista ta mitä pitäis šuaha aikah, käytetäh ušein Šuomen saamenkielistä vähemmistö:

(6)

Naini, ikäryhmä 30-49:

saamelaiset on kielelleen saanu sen statuksen ni se on, sen jälkeen on virallinen status ollu, sitä on pystytty elvyttämään. ihan samalla tavalla karjalan kielen suhteen, etät jos se myö-, jos se mielletään Suomessa kielivähemmistöksi, ni sitten sillä on jonkunnäkönen virallinen paikka Suomessa ja sitä pystytään systemaattisesti sitte kehittämään. mitä tähän mennessä ei oo voitu tehdä.

’Saamelaiset on kielelläh šuatu še ašema ni še on, šen jälkeh on virallini ašema ollun, šitä on pissytty elvyttämäh. Ihan šamalla keinoin karjalan kielen kohtah, etät još še myö-, još še ajatellah Šuomešša kielivähemmistöksi, ni šiitä šillä on mimmoninih virallini paikka Šuomešša ta šitä pissytäh šiännöllisešti šiitä kehittämäh. mitä täh männeššä ei ole voitu ruatua.’

Naini 2:

nii ja saamen kieli kumminkin on ollu edistysaskeleena että, mehän tullaan perässä.

’Niin ta saamen kieli kumminki on ollun aškelena eteh päin jotta, myöhän tulemma peräššä.’

(7)

Naini, ikäryhmä 30-49:

mie oon pari kertaa tehny silleen et ku on tästä ruotsi kysymyksestä keskusteltu, et pitäskö täällä niinku et voisko venäjää opiskella, toisena kielenä tai mikä on ni, mie oon alkanu karjalaks pagisemah, esimerkkinä siitä että, että on muitaki toisia kieliä ku se ruotsi.

'Mie olen pari kertaa ruatan niin, kun on tästä ruočči kysymyksestä paistu, jotta pitäiskö tiälä ta voisko venäjyä opastuo toisena kielenä taikka mitä, mie olen alkan karjalakši paissa, esimerkkinä siitä, jotta on niitä muitaki toisia kielie kuin še ruočči.'

(8)

Naini, ikäryhmä 49-65:

nyt ne [saamelaiset] on saanu sen neljäsataa tuhatta siihen kielipesätoimintaan ja, meillä on se yks siellä Nurmeksessa. ((nauraa)) muutamalla sadalla eurolla. ((yleistä hyväksyvää mutinaa)) ehkä kenties, jonain päivänä on sitte meilläki vähä parempi.

'Nyt ne [saamelaiset] on šuatu šen nelläsatuatuhatta šiinh kielipesätoimintah ta, meillä on še yksi šielä Nurmekšessa. ((näkrau)) muutamalla šualla eurolla. ((yleistä hyväksyjä mutinaa)) vaikka ken tietäy, minänih päivänä on siitä meilläki vähä parempi.'

Varšinki viimesien 15 vuuvven aikana on ilmeštyn kunnivoitettava määrä karjalankielistä kirjallisuutta ta oppiainehistuo, ta tarittavana on jo karjalankielisie verkkojulkasuja ta nettiforumijaki. Muajilman ensimmäini täyšin karjalankielini verkkolehti Karjal Žurnualu alko ilmeštyö vuotena 2011. Joukkotijotuštaki on jonkun verta tarittavana karjalakši, vain täh šuaten valtijen rahottamua šen enämpy, kuin šiännöllistä taikka jokapäiväistä uutta tietuo tariččijua karjalankielistä joukkotijotusta ei ole. Pimiekuušša 2012 YLE luati šemmosen päätökšen, min mukah še alottau jokenetäliset karjalankieliset uutislähetykšet ratijošša. YLE ajattelou karjalankielisien lapšienohjelmien lähettämistä (Karjalainen 23.11.2012). Korkeijen kuštannukšien vuokši karjalankielisien televisijo-ohjelmien lähettämini tulou mahollisekši kuiteinki vašta tulovaisuuvvešša:

(9)

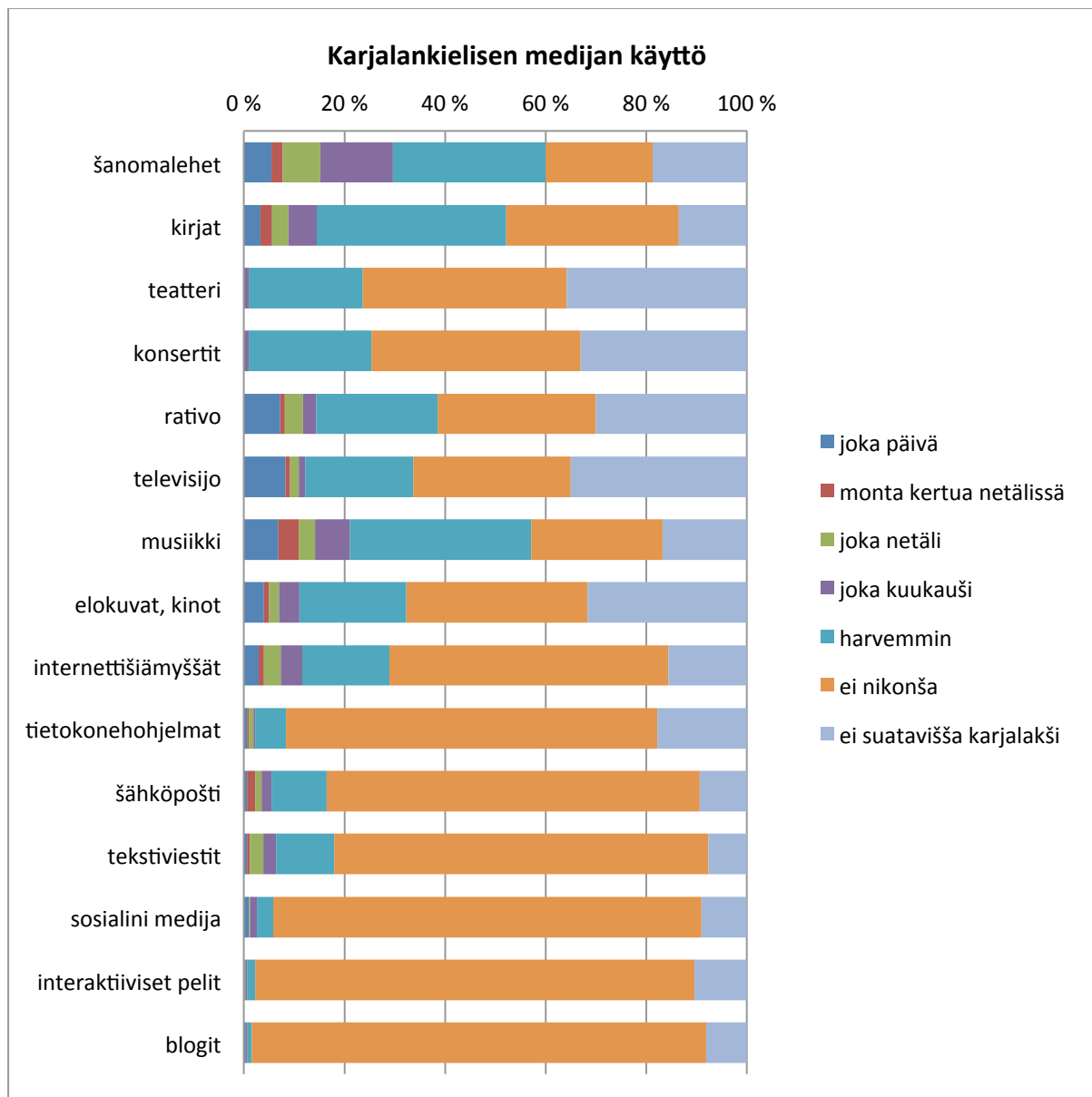
Perušušlakivalijokunnan puhienjohtaja Kimmo Sasi SVT uutisilla 11.4.2011:

No televisio on jo huomattavasti hankalampi, kustannukset on suurempia ja sitten tietysti pitäisi olla jossain määrin kohtuullinen katsojamäärä. Tosin saamenkielisellä televisiolla on omat ohjelmansa mutta täytyy sanoa, että tältä osin on hieman ennenaikaista sanoa että olis kovin suurta valmiutta vielä televisio-ohjelmien tekemiseen, mutta koska YLEn tehtävä on julkisen vallan yhtiö eli tarjota myöskin vähemmistöille heidänkielisiä palveluitaan niin sitä ei voi sulkea pois mutta lähiaikoina tämmöistä ei oo tapahtumassa.

'no televisijo on jo huomattavašti vaikiempi, kuštannukšet on suurempie ta siitä tietysti pitäis olla jonkun verran šopiva kaččojien määrä. Tosin saamenkieliselläki

televisijolla on omat ohjelmah, vain on šanottava, jotta on vielä enneaikaista paissa kovin šuurešta valmehuošta televisijo-ohjelmien luatimiseh, a kun YLEn tehtävä on julkisen vallan yhtijö eli tarita šamoin vähemmistöillä heijänkielise palvelujah, niin šitä ei voi jättyä pois, vaikka tämmöistä ei rotuuvu lähiaikoina.’

Medijan ta kulttuurituotteiden käyttöä karjalaksi kartotettiin kyselylistassa kysymyksellä, mikä katto 15 eri osa-aloelta šanomalehtilöistä internetforumiloihin ta blogiloihin. Kuin kuviošta näkyy, kaikilla 15 osa-alueella on tarittu karjalankielistä aineistua tai käyttömahollisuukšie:

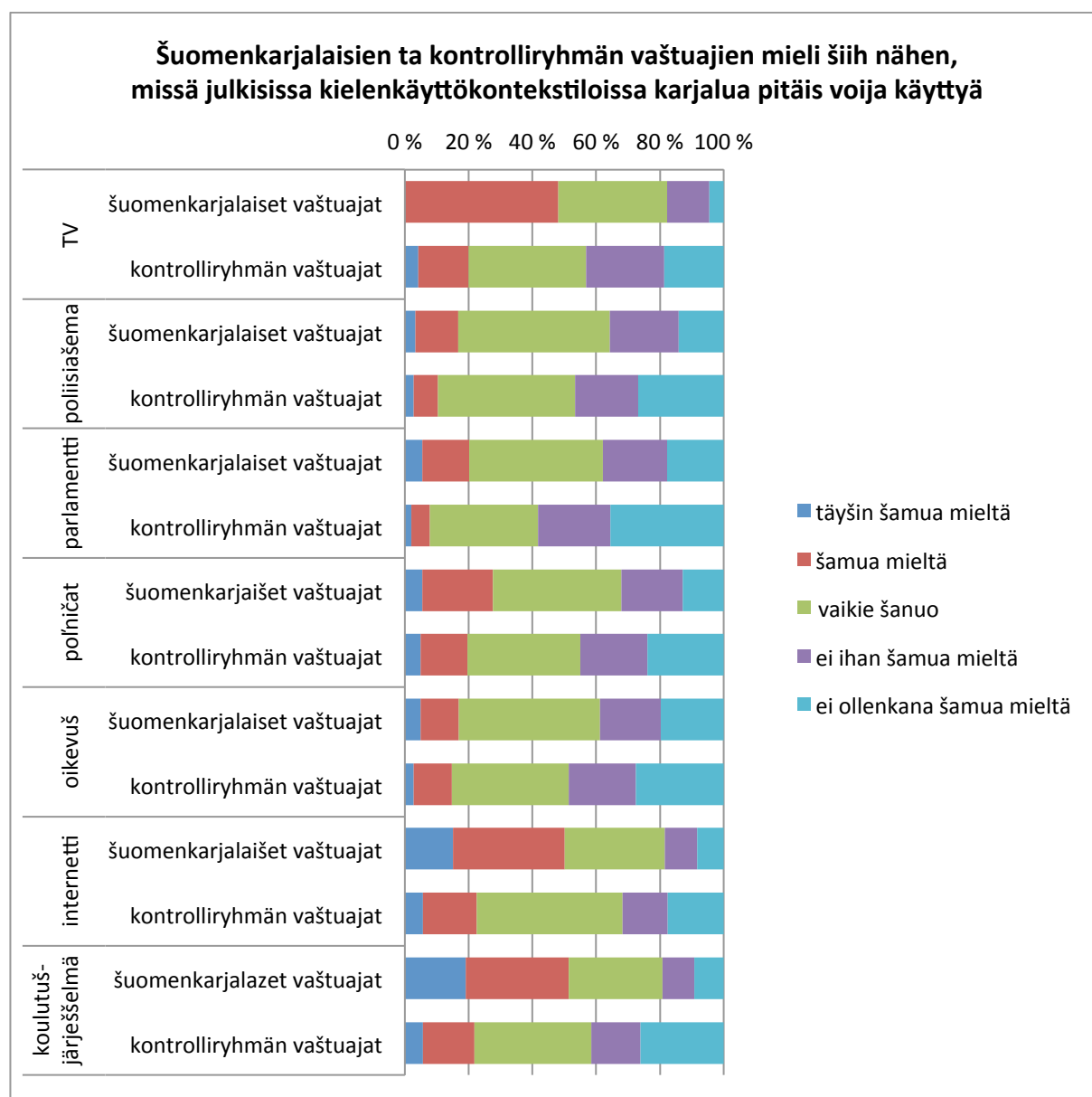

Kuvio 10. Karjalankielisen median käyttö

Vuolienšinisellä merkityt alueet kuvion oikešša laijašša tovissetah kuiteinki, jotta ihan jokahisen tutkitun tuotteen tai palvelun osalta osa vaštuajista on ilmoittan, jotta karjalankielistä tarittavaa ei ole šuatavissa. Kahvinväriseillä merkityt alueet kuvatah vaštuajie, kumpaset ei pakauteltavalla osa-alueella konšana käytä karjalua. Eniten

käytetäh karjalankielisie šanomalehtijä, musiikkituottehie ta kirjoja; enämmät kuin puolet vaštuaajista ilmotti käyttävän niitä ainaki šilloin tällöin. Mukava tuloš on še, jotta perintehellisie joukkoviestimie käytetäh karjalakši enemmän kuin elektronisie, vaikka vaštuaajat kerrottih olovan tietosie uušien elektronisien mahollisuukšien olomaššaołošta paremmin, kuin monien karjalankielisien perintehellisien tiijotušvälinehien, vaikka elektronisien šanottih olovan paremmin šuatavissa.

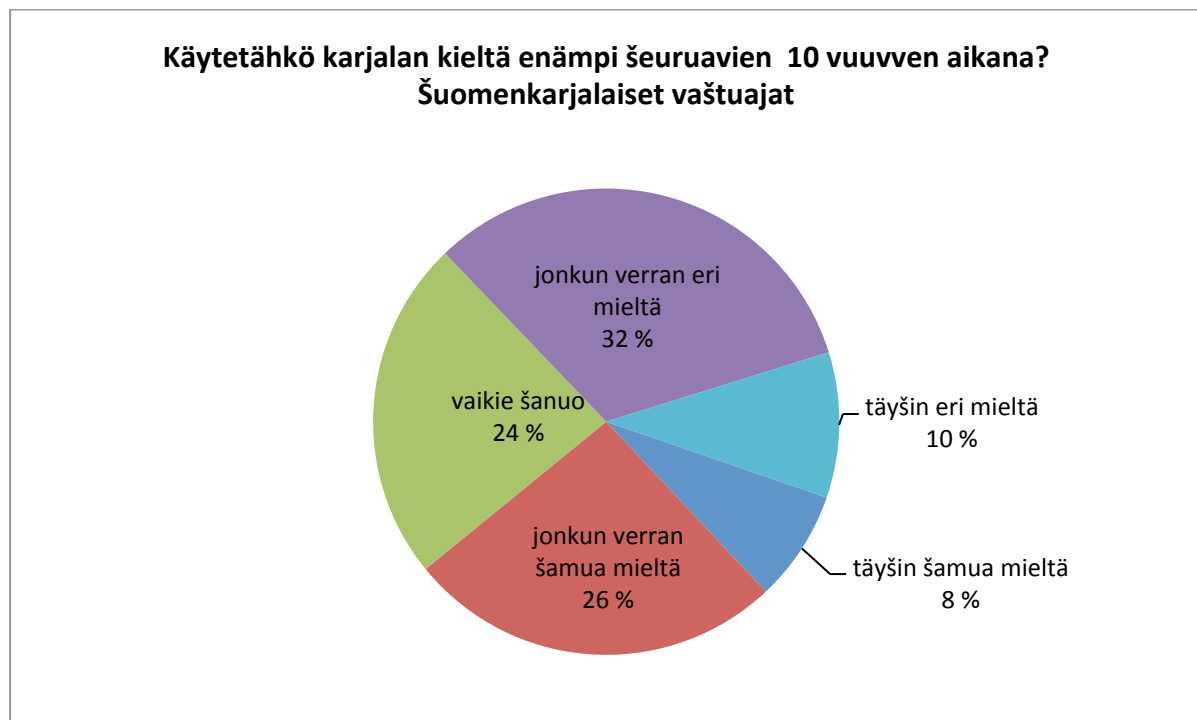
Molommissa kyšelylistoissa kyšyttih šamoin vaštuaajien mieltä šiih nähien, missä julkisissa kielenkäyttökontekstiloissa karjalua pitäis voija käyttä. Tulokset on kovottu šeuruavah kuvijoh:

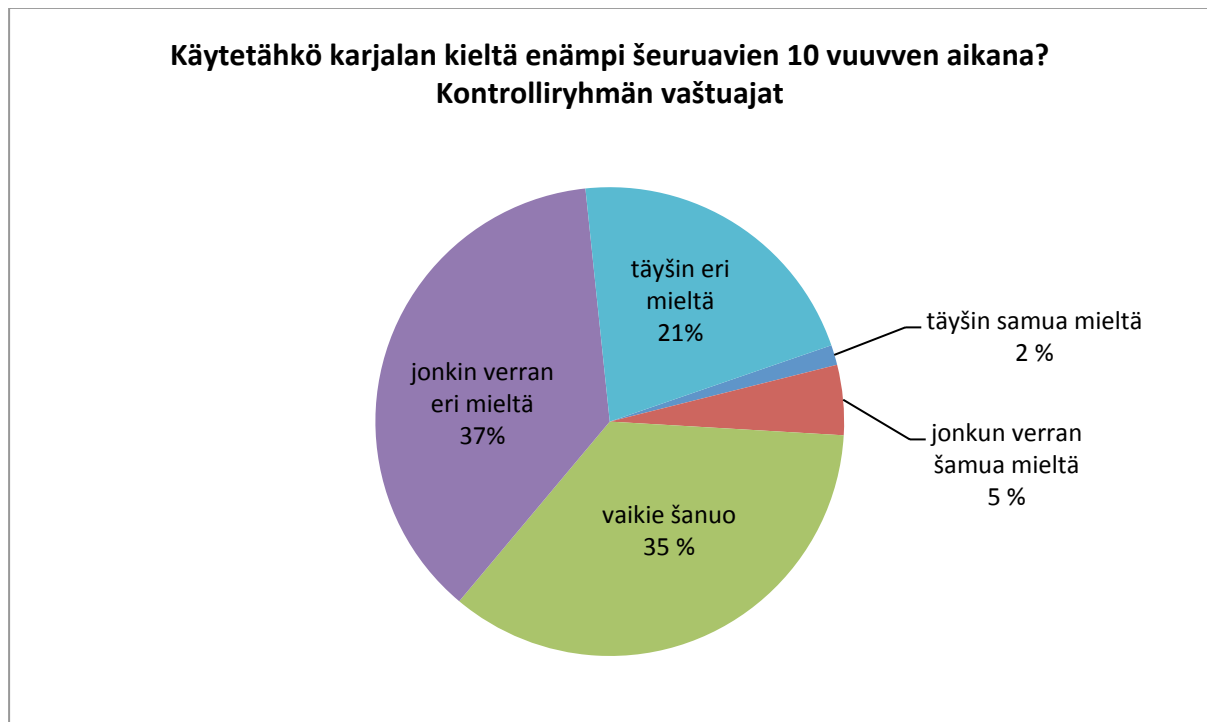
Kuvio 11. Šuomenkarjalaisien ta kontrolliryhmän vaštuaajien mieli šiih nähien, missä julkisissa kielenkäyttökontekstiloissa karjalua pitäis voija käyttä

Šuomenkarjalaisien vaštuaajien ošalta kolme tärkeintä julkisen kielenkäytön alua oltih koulujärješšelmä, televisijo ta šairala/pol’ničča, missä noin puolet vaštuaajista tahtoos voija käyttä karjalua. Kontrolliryhmän vaštuaajat piettih karjalan käyttö julkisissa tilanteissa vähemmän tärkeinä. Positiivisimmin šuhtauvuttih karjalan käyttöh koulušša, internetissä, televisijošša ta šairalašša/pol’niččašša: pikuista yli 20% vaštuaajista oli šitä mieltä, jotta karjalua pitäis käyttä koulutušjärješšelmäšša ta internetissä, noin 20% šitä mieltä, jotta šitä pitäis käyttä televisijošša ta pol’niččoissa. Huomattava on ni še, jotta vaikka kaikkien kielenkäyttötilanteiden ošalta karjalan käyttö vaššuštajie on kontrolliryhmän vaštuaajien joukošša enämmän, vain šamoin šuomenkarjalaisien joukoššaki oli jokahisen kyšytyn alan ošalta šemmosie, kumpasien mieleštä karjalua ei ole tarvis käyttä julkisissa yhtevyškissä.

Vaštuaajilta kyšyttih ni šitä, jotta ušotahko hyö karjalan kielen käytön lisäytyvän šeuruavien kymmenen vuuvven aikana. Šuomenkarjalaisista vaštuaajista täh uško kaikkieštah 34%, kontrolliryhmän vaštuaajista vain 7%. Täyšin eri mieltä oli kontrolliryhmän vaštuaajista 21% ta šuomenkarjalaisista 10%. Kolmaš oša šuomenkarjalaisista vaštuaajista käyttäytyy positiivisešti karjalan elpymiseh Šuomešša. Tämä on aika hyvä tuloš: joka kolmaš uškou šiih, jotta ollah parempua kohti mänöššä jo lähitulovaisuuvvešša.

**Kuvijo 12. Käytetähkö karjalan kieltä enämpi šeuruavien 10 vuuvven aikana?
Šuomenkarjalaiset vaštuaajat**

**Kuvio 13. Käytetätkö karjalan kieltä enämpi šeuruavien 10 vuuvven aikana?
Kontrolliryhmän vastauajat**

4 Elinvoimasuušbarometri Šuomešša paistavalla karjalan kielellä

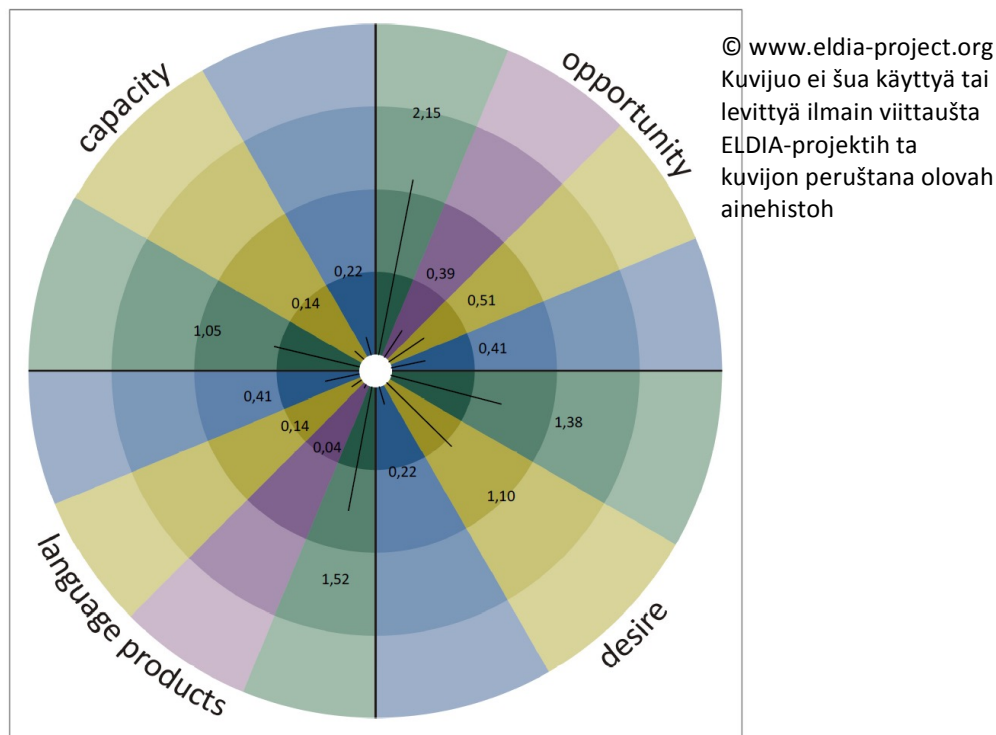
Täššä luvušša käsitelläh lyhyöšti Šuomešša paistavan karjalan kielen elinvoimasuušbarometrin graafista esityštä. Kuvijo on ELDIAn kolme ta puoli vuotta keštänehen joukkotyön tuloš. Jarmo Lainio (Tukholman yliopisto) alotti työn vuotena 2010. Hänen vaštuulla oli ELDIAn ainehisto-otannan šuunnittelu ta kyšelylistan rakentehen luatimini. Kuvijon lopullisen muuvvon šuunnitteli alukši Sia Spiliopoulou Åkerman (Ahvenanmaan Rauhaninstituutti), barometrin šiämyššän rakenneh peruštuu Anneli Sarhimaan ta Eva Kūhhirtin (Mainzin yliopisto) kehittämäh ainehistoanalyysih, min mukah kaikkien ELDIAn tapahuštutkimukšien kyšelylista-ainehistot analysoitih. Kuvijon graafisešta muokkuannašta vaštasi Katharina Zeller (Mainzin yliopisto). ELDIA-projektin kuluoissa ušiet muutki tutkijat ošallissuttih pakinah ta annettih lisäkši panokšeh barometrin šiämyštäh ta šen ulkonäköh.

ELDIA-konsortijo koroštau, jotta

- Kielen elinvoimasuušbarometri Šuomešša paistavalla karjalan kielellä on oša europalaisien kielten elinvoimasuušbarometrie (EuLaViBar), min luatijanoikeuvet kuulutah ELDIA konsortijolla; alla olovua graafista kuvijuo ei šua käyttöä viittuamatta ELDIAah.
- Minkänä kielen elinvoimasuušbarometrin peruštehella ei voi konšana piätellä, jotta minih kieli ei ole institutionaalisen ta/tai talouvellisen avun ”arvoni”: barometri auttau identifioimah kielenkäytön aloja, missä mainittu kieli on erityisen heikolla pohjalla ta kumpasen parentamish šekä kieliyhtesön, jotta yhteiskunnan on ohjattava erityistä huomijuo ta voimavaroja.
- Kielellä luajitun elinvoimasuušbarometrin asiellini käyttö politiikašša ta päätökšien luajinnašša tarkottau aktiivisen avun ohjuamista niillä aloilla, missä kielen šuama elinvoimasuuš pistehluku on pieni.

Alla olia grafiikka näyttäy Šuomen karjalankielisie koškijan tapahuštutkimukšien tulokšista šuurimman tai projektissa kehitetyllä mittarilla mitatun karjalan kielen elinvoimasuuvven. Elinvoimasuutta tarkaššelläh nellältä šuunnalta: kapasiteetin, taikka himon käyttöä karjalan kieltä (Capacity); mahollisuuvven käyttöä šitä (Opportunity); tahon käyttöä šitä (Desire); šekä kielituotehta (Language Products). Joka alua on mitattu kolmen tai nellän lohkon ošalta. Vihrie lohko šelvästi näyttäy kielenkäyttö, šiniruškiet koulutušta, kahvinvärini lakie ta šinini tiijotantaviestimie. Kuin iellä jo šanottih, lisyä tietuo mittaukšien teoreettisista alkukohista ta šiitä, mitein mittari on luajittu, löytyy koko projektin loppuraportista. Käsillä olovan yhtehvevon kannalta tärkeintä on tietyä, jotta viivojen mitat ta numerot näytetäh elinvoimasuuvven pistehmiärie ta jotta värišävyt tuuvvah ilmi elinvoimasuuvven tilannehta: mitä tummempi šävy, šitä uhanalasempi kieli on.

ELDIA:n kielen elinvoimaisuusbarometri Šuomešša paistavalla karjalan kielellä:

Kuvio 14. Elinvoimaisuusbarometri Šuomešša paistavalla karjalan kielellä

Kielen elinvoimaisuusasteen näyttäjät värišävyt tarkoitetah šeuruavua:

0: Kešellä olia valkie ympyrä: Kieltä ei käytetä, šuojella tai auteta instituonalisešti. Kieli on ihan uhanalani. Šen elpymisen auttamisekši on ruvettava tehokkahih toimenpitoloih.

1: Kaikkein tummin šävy: Kieli on tosieh uhanalani. Šen käyttö voit loppuo kokonah lähitulovaisuuvvešša, kun ei heti ruvettane tehokkahih toimenpitoloih šen elpymisen auttamisekši.

2: Toisekši tummin šävy: Kielen käyttö ta šiirtymini uuvella pakasijalla šukupolvella on jyrkästi vähennyn tai näyttäy loppuvan kokonah ainaki erähissä asieyhteykšissä tai pakasijien ryhmien keškuuvvešša. Kielen elpymisen auttamiseh on ryhyttävä tehokkahih toimenpitoloih heti.

3: Toisekši vualein šävy: Kieltä on ruvettu auttamah tai šen käyttö on jatettu. Ainaki kielen käytön, šuojelun ta šiäntelyn kohtasella tašolla on piäšty. Kielen elinvoimaisuuvven auttamisešša on onnissuttu ta auttamista pitäy jatkua.

4: Kaikkein vualein šävy: Kielen käyttö ta apu ylitetäh tarpehen šäilyttämisen tašon: kieli ei näytä uhanalaselta. Kielen elinvoimaisuuvven avušša on onnissuttu ta auttamista pitäy jatkua.

Kapasiteetin (Capacity) taikka kielenkäytön mahollisuukšien alovehella karjalan kieli näyttäy tosin uhanalaselta. Kapasiteettialovehen kokonaiseškiarvo on 0,93, mi on hyvin pieni tuloš. Še ei ole kielen elinvoimaisuusasteikon ensimmäiselläkänä tašolla. Kapasiteetin kolmešta lohkošta kielenkäyttö ta vuorovaikutuš šai korkeimman pistehmiärän: 1,05. Tämäki on hyvin

matala, vain še on kuiteinki šen merkki, jotta Šuomešša on karjalan kieltä käyttäjie ta pakasijie. Pistehet kahella muulla dimensiolla ollah huomattavašti matalammat: lakien luajinnan pistehet ollah 0,14, vähäistä enämmän nollua. Tämä viittuau šiieh, jotta lakien luatimisen apu karjalan kielellä on kapasiteetin alovehella melkein olomaton. Medijan kohalla EuLaViBar-pistehet on vain vähäistä korkiemmat: 0,22.

Mahollisuus (*Opportunity*) viittuau barometrin yhteyveššä niih lakiloih ta virallisih šiäntölöih, mit autetah taikka eššetäh tietyn kielen käyttö. Mahollisuuvven alovehella karjalan kieli Šuomešša näyttäy ihan uhanalaselta. EuLaViBarin keškiarvo mahollisuuvvella oli 1,21. Pistehet ašettuu arvojen 1 (kieli on hyvin uhattuna) ta 2 (kielen käyttö ta šiirräntä on jyrkäšti vähennyn) välillä, vain on huomattavašti lähempänä enšimmäistä, kuin jälkimmäistä. Tämä tarkottau šitä, jotta karjalan kieli on vakavašti uhanalasien kielten kategorijan heikommašša puoliskošša. Ielläh korkeimman keškiarvon šuau kielenkäyttö ta vuorovaikutuš: 2,15. Elinvoimasuupistehet oltih hyvin matalat koulutukšen, lakien luajinnan ta medijan ošalta. Koulutukšen pistehluku on 0,39 ta lakijen luajinnan 0,51, mi on joka tapahuksešša korkiampi, mitä lakien luajinnan pistehluku kapasiteetin alovehella. Nellännen lohkon, taikka medijan keškiarvo oli 0,41. Še, jotta mahollisuuvven keškiarvo ašettuu arvojen 1 ta 2 välih, johtu šuurekši ošakši kielenkäytön ta vuorovaikutukšen jonkun verran muita lohkoja positiivisemmašta tulokšešta. Tuloš antau ymmärtyä, jotta vaikka karjalan kieleštä on jo šiirrytty ošittain šuomen kieleh ta ilmain tehokkahie toimenpitoja tämä prosessi ielläki jatkuu, karjalan kielen Šuomešša voit elvyttyä.

Tahto (*Desire*) puoleštah tarkottau ihmisien tahtuo käyttäy šitä mainittuo kieltä ta heijän kykyö šitä käyttämäh. Še tahto tuntuu kielen käyttöh liittijissä näkömykšissä, tottumuksešša ta kielten tunnearvošša. Kuin barometrin mahollisuusalovehellaki, karjalan kieli näytti iččieh tahon puolešta vakavašti uhanalasekši kielekši. EuLaViBarin keškiarvo oli 1,29, mi ašettau karjalan kielen vakavašti uhanalasien kielten kategorijan heikompah puoleh. Kuin toisillaki kahella alovehella kielenkäyttö ta vuorovaikutuš šai korkeimmat keškiarvopistehet, 1,38. Lakienluatimisen pistehluku, 1,10, oli tahon puolešta jonkun verran kielenkäytön pistehlukuo pienempi, vain šilti korkein pistehluku karjalan kieltä koškijan barometrin lakienluatimisen pistehlukuloista. Medijan lohkon šuama pistehmiärä oli oikein matala: 0,22. Još medijan tulošta verrata tahtoh, on tärkietä pityä mieleššä, jotta karjalankielistä medijua ei ole šuatavissa joka päivä eikä ušiempie kertoja netälissä. Näin ollen tulokšešša, min mukah šuomenkarjalaiset vaštuajat kulutetah karjalankielistä medijua epäšiännöllisešti, ei ole kyšymyš vain tahošta: še ilmentäy šitäki, jotta ei karjalan kielellä ole tuotettu riittäväšti šiämyššyštä.

Kielituottehet (*Language Products*) tarkotetah barometrissä tuottehien ta palvelujen olomašša oluo tutkittavalla ielellä, taikka niijen tarvista ta toivomukšie niijen šuamisešta. Kielentuottehien alovehella karjalan kieli joutu ihan uhanalasekši: koko alovehen keškiarvo oli 0,52. Näin kielituottehien tila oli karjalan kielen elinvoimasuubarometrissä kaikista painopistehalovehista heikoin. Kuin muillaki painopistehalovehilla, kielen käytön vuorovaikutukšen lohko šai parahimman pistehtulokšen, 1,52. Lakienluajinnan keškiarvo oli

erittäin matala (0,14), vaikka tosielämässä sen pitäis olla nollassa, sen takie, jotta karjalankielisii lakija ei ole mimmosiekana olomašša, vaikka muutomien vaštuajien viäran käsityksen mukah niitä on šuatavissa. Koulutuksen keškiarvo oli kielituottehien alovehella matalampi, kuin muulla kolmella alovehella, 0,04. Tämänki luku on nollan arvoni, ta še näyttäy tovellista tilannehta Šuomešša, missä ei ole ollun mahollista šuaha opaššušta karjalakši. Kyšelyaineistošta piätellen ne vaštuajat, kumpaset ilmoitettih šuavan karjalankielistä opaššušta, tarkotettih lapšuušaikuah luovutetuilla alovehilla ennen toista muajilmanšotua. Kielituottehien ošalta median pistehuku 0,41, mi tarkottau šitä, jotta karjalankielistä medijua on vaštuajien mieleštä šuatavissa hyvin vähän.

Barometrin antama kuva šelvästi näyttäy, jotta Šuomešša paistava karjalan kieli on täyšin uhanalani: mahollisuuvven ta kielentuottehien peruštehella še on aivan uhanalani kieli, ta mahollisuuvven ta tahon puolešta mitattuna šamoin ihan uhanalani kieli. Tapahuštutkimukšešša šelvisi, jotta šuomenkarjalaiset on iče luajittu erähie aškelie kieleh ta kulttuurih šäilyttämisen ta elvyttämisen hyväkši. Ryhmä on vašta aivan viime aikoina alkan šuaha institutionalista tukie. Nykyjäh tuntuu, jotta tilanneh on parempah päin muuttumašša: uušie mahollisuukšie talouvellisella ta henkisellä avulla tariččou esimerkiksi še, kun karjalan kieli otettih 2009 niijen vähemmistökielien joukkoh, kumpasista Šuomi piti raporttie Europan Neuvoštolla.

Kielen elinvoimasuušbarometri karjalan kielellä näyttäy šelvästi, jotta tehokkahih toimenpitoloih on ryhyttävä heti. Šuomenkarjalaisien kielellisistä ihmisoikevukšista ei ole huolehittu jo pitkäh aikah, ta jo šenki vuokši karjalan kielen elvyttämisen ta kehittämisen pitäis olla erikoisen tärkeellä tilalla.

5 Mitä on ruuttava, jotta karjalan kieli elpyis ta šäilyis Šuomešša?

ELDIA-projektin tulokset taritah tutkimukšeh peruštua kuva šuomenkarjalan nykytilašta, šekä šen šäilymisen ta kehittämisen vaikeuvukšista. Tulokset mukah karjalan kielen ta kulttuurin auttamiseh Šuomešša tarvitah šekä ičeltäh kieliyhtesöltä, jotta suomalaiselta yhteiskunnalta pitkäaikasie ta suunnitelmallisie toimenpitejia.

Šuomen karjalankielisien yhteiskunnallisen näkyvyyden parantaminen.

Šuomen karjalankielisien jälkiläisien tai toisien suomalaisien ta ennen kaikkie päätäjien tietuo šuomenkarjalaisien kieleštä, kulttuurista ta historijallisešta roolista Šuomešša on lisättävä. Tärkeimmäššä piäosašša ollah joukkoviestimet, šanoma- ta aikakauslehet, radio, televisio ta internetti. Kuin ennen mainittu valtion virkamies toistau, viranomasiengi pitäy ymmärtä oman tiijotuštoimintah merkityš mielipiteijen muokkujana ollešša. Karjalankielisen vähemmistön näkyvyyden parantamiseksi

- joukkoviestimien pitäy tarita ajankohtaista tietuo karjalan kieleštä ta kulttuurista Šuomešša, šekä tarita forumi karjalan kielen kielikurššiloilla ta karjalankielisillä lapšien ta nuorien ohjelmilla, šekä kinoloilla ta tv-šarjoilla;
- virnomasiengi šiantöjen ta toisien tietoaينهistojen julkasemista karjalakši šekä painettuna, jotta verkošša pitäy lisätä; virnomasiengi pitäy šuurekkali ta näkyväšti antua tietoja karjalankielistä vähemmistö koškijista päätökšistä ta šilläkeinoin lisätä yleistä tietämistä Šuomešša kotiperäseštä karjalan kieleštä ta šen pakasijen oikeuvešta šuaha apuo oman kieleh ta kulttuurih elvyttämiseh ta kehittämiseh.

Kielen ta identiteetin lujittaminen nykyajah ta tulovaisuutta varten.

Šisällöllisešti piävaštuo karjalan kielen ta kulttuurin elvyttämiseštä ta kehittämiseštä ta karjalaisen identiteetin lujittamisešta on karjalankielisillä ičelläh. Kielen, kulttuurin ta identiteetin lujittamiseksi

- mahdollisuukšie tuttavuštuo karjalan kieleh ta kulttuurih vapuamuotosien yhtesöjen ta harraššuštoiminnan kautti, lisätä ta leventyä varšinki lapšien, nuorien ta aikuhiengi rahvahan nykyaikasie kiinnoššukšien kohtehie vaštuaviksi;
- lapšien, nuorien, aikuhiengen ta eläkkehellä olijen karjalankielisien yhtesöjen keškinäistä verkottumista pitäy kehittyä yhteisruavon lujittamiseksi;
- eri šukupolviolih kuulujie ta eri aloilla toimijie šuomenkarjalaisie pitäy karjalan kielen aktiivitaijošta riippumatta rohkauttua šuomenkarjalaisien kulttuurišämykšien tuottamiseh;
- yhteisön pitäy eččie ta rohkauttua uušieki ruatajie kauno- ta tietokirjallisuuden, iäni- ta šähkikirjojen, musiikki-iänittehien, filmi- ta videotallentehien, oppikirjojen ta opaššušainehiston tuottamiseh, šekä karjalankielisien verkkošämyštien ta palvelujen kehittämiseh;

- karjalankielistä *Karjal Žurnualua* pitäy ruveta monipuolistamah ta tariččomah verkkoversijon lisäksi paperiversijona mitä šuuremmalla lukijajoukolla šuataviksi.

Virallisen karjalan kielen elvytyšohjelman alkuhpano.

ELDIA-tutkimukšešša tuli ilmi, jotta nuoretki šuomenkarjalaiset tahotah ruatua aktiivisešti karjalan kielen hyväkši, vain moni heistä ei tunne löytävän paššuaia toimintaympäristyö. Karjalan kielen šuomelaisilla pakasijilla ta heijän jälkiläisillä on monipuolista pedagogista ta muuta kielen elvyttämiseh tarvittavua tietotaituo. Jotta šuaha tehokkahah käyttöh tiijot ta taijot, on tärkietä, jotta karjalan kielellä luajittais mitä rutompah, šen parempi šamanmoini virallini elvytyšohjelma, kuin saamen kielellä vuotena 2012. Karjalankielisien lisäksi viranomasienki pitäy tiijottua elvytyšohjelmašta ta šen eistymiseštä valtamedioissa.

Yhteiskunnan pitkäaikani talouvellini tuki kielitaijon elvyttämisekši ta lujittamisekši.

Tapahuštutkimukšen tuloksetin mukah niin iče karjalankieliset, kuin vertailuryhmäki pietäh karjalan kielen šäilynnän ta elpymisen piäkyšymykšenä lapšien kielitaijon alkuhpanentua, kuštantamista ta kehittämistä šekä karjalan kielen šuamista opetušlaitokšeh kaikilla tašoilla. Tämä vaštuau täyšin kielten elvyttämisen asientuntijien käsityštä: Uhanalani kieli voit pelaštua vaikkapa šiirtämällä šitä uušilla šukupolviloilla šiännöllisešti ta šuunnitellen. Kehitykšen auttamini vuatiu pitkäaikaista talouvellista apuo ennen kaikkie

- karjalankielisen päiväkotitoiminnan ta alkuopäššukšen järještämiseh;
- karjalan kielen šuamiseh ošakši koulujen opäššušohjelmah;
- koululaisien intensiivisen pieniryhmäopäššukšen kehittämiseh;
- aikuhsien opäššannan lujittamiseh ta kehittämiseh ošana kanšanopistojen, ammattioppilaitokšien ta korkiekoulujen julkisilla varoilla rahotettavua opäššuštoimintua;
- oppikirjojen ta lähi- ta etäopäššušainehiston valmistamiseh, šekä koulujen jotta aikuhs- ta täyvennyškoulutukšen tarpehih;
- karjalankielisen kirjallisuuvven, ennen kaikkie tarkotetun lapšilla ta nuorilla ta karjalankielisien internettišämyštöjen lisyämiseh ta monipuolistamiseh;
- karjalankielisien lapšienkašvattajien ta eri kouluaštehillä toimijien opäštajien koulutukšen šuunnittelumiseh ta järještämiseh;
- erittyän Šuomešša paistavan karjalan kielen yliopisto-opäššukšen ta tutkimukšen kehittämiseh.

Kuin šeuruava lainauš näyttäy, yhteiskunnan avun miäräštä ta tavoista paisešša, karjalan aktiivisien pakasijien vähyttä nähäh nykytilanteen istorijallini alkuperä huomijoh ottuan epäoikeudenmukasekši:

(10)

Mieš, ikäryhmä 50-65:

Još meitä on painoššettu montakymmentä vuotta, pientä lašta, tu- painoššettu. hänen ei šua omua muamonkieltä paissa. šilloin hänellä pitäy olla oikevuš olla karjalankielisenä, vaikka hiän ei šitä ymmärrä. ta, kehittyä ielläh.

Kielet voit parahiten pelaštua šilloin, kun pakasijien oma aktiivisuus yhtyy viisahah poliittiseh päätökšenluajintah ta šuau apuo vähemmistön omilta järjestöiltä, muilta vähemmistöilta šekä ihmisoikevušjärjestöiltä. Šalmilaini tuttava ei ammuin šähköpoštiviestissä kirjutti:

(11)

Olis ylen äijäl mieli suvainnuh tulla kuulemah kus kohtas oma muaman kieli, karjal maguau. Parembi olis gu heittäš maguandan da havaccus. Piemmö yhtes karjalan kiely hengis. Emmö anna sen kaimavuo tuonilmasih. Karjalaspäi kajahtau.

Tutkimustietuo Šuomen karjalankielisistä

- ARKKIPIISPA LEO (2005). Kieli ja uskonto. Teoksessa Aune Jääskinen (toim.), *Minun Bysanttini kaukana ja lähellä*. Suomen Bysanttikomiteayhdistys ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. S. 119-121.
- GRANS, LISA (2011). *Legal and Institutional Framework Analysis: Karelian and Estonian in Finland*. Working Papers in European Language Diversity 10. <http://www.eldia-project.org>.
- HAKAMIES, PEKKA (1993). *Venäjän-Taipaleelta Viinijärvelle. Erään karjalaisryhmän identiteetistä ja ssimilaatiosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKAMIES, PEKKA (1994). Raja-Karjalan rajalla - Ilomantsin ortodoksikylien karjalaisista kulttuuripiirteistä 1980-luvun lopulla. Teoksessa Tapio Hämynen (toim.), *Kahden Karjalan välillä, Kahden Riikin riitamaalla*. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 253-265.
- HEIKKINEN, KAIJA (1984). Venäläisten vaikutus karjalaisessa kulttuurissa 1800-luvulla. Teoksessa Pauli Kurkinen (toim.), *Venäläiset Suomessa 1809-1917*. Historiallinen Arkisto 84. Helsinki: Societas Historica Finlandiae. S. 67-84.
- HEIKKINEN, KAIJA (1989). *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- HEIKKINEN, KAIJA (1996). Suomen karjalaisten identiteetti ja sen alueellinen konteksti. Teoksessa Pekka Hakamies (toim.), *Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 13-35.
- HOLLSTEIN, JORMA (1994). *Ortodoksisen perinteen säilyminen Hietajärven ja Kuivajärven kylissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HUSSO, KATARIINA (2007). Kirkkotaide kulttuuri-identiteetin kuvastimena. Teoksessa Outi Fingerroos & Jaan Loipponen (toim.), *Nykytulkintojen Karjala*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 91. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. S. 142-159.
- HYRY, KATJA (1997). Karjalaiset Suomessa. Teoksessa *Suomen kulttuurivähemmistöt, uudistettu painos*. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja 72. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta. S. 83-98.
- HÄMYNEN, TAPIO (1984). Venäläiset teollisuudenharjoittajat Salmin kihlakunnassa autonomian ajalla. Teoksessa Pauli Kurkinen (toim.), *Venäläiset Suomessa 1809-1917*. Historiallinen Arkisto 84. Helsinki: Societas Historica Finlandiae. S. 85-113.
- HÄMYNEN, TAPIO (1993). *Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880-1940*. Historiallisia tutkimuksia. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- HÄMYNEN, TAPIO (1995). *Suomalaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset. Kirkko- ja koulukysymys Raja-Karjalassa 1900-1923*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- HÄMYNEN, TAPIO (2010). *Muutokset karjalankielisten ja ortodoksien lukumäärässä toisen maailmansodan jälkeisenä aikana*. Karjalaiset Heimojuhlat Nurmeksen Bomballa 23.7.-25.7.2010. [Teksti julkaistaan teoksissa "Rajalla halkaistu kansa" ja Suojärven historia, osa IV.]

- JESKANEN, MATTI (2005). Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. Teoksessa Marjatta Palander & Anna-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 215-285.
- KATAJALA, KIMMO (2005). *Suurvallan rajalla. Ihmisiä Ruotsin ajan Karjalassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KEYNÄS, PENTTI (1999). Karjalan Sivistysseuran toiminta rajantakaisessa Karjalassa. Teoksessa Marjatta Heikkinen & Reijo Heikkinen (toim.), *Tie Venaan. Akateemikko Pertti Virtarannan elämäntyölle omistettu muistojulkaisu*. Kajaani: Lönnrot Instituutti. S. 171-174.
- KIRKINEN, HEIKKI (1983). Ruotsin ja Venäjän kilpailu Karjalasta. Teoksessa *Karjala 4: Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Karisto. S. 47-81.
- KIRKINEN, HEIKKI (1998). Keitä karjalaiset olivat? Teoksessa Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Karjala, Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 38-54.
- KORJONEN-KUUSIPURO, KRISTIINA & SUVI NIINISALO (2005). Sekoittuneet pääsiäisperinteet. Teoksessa Suvi Niinisalo (toim.), *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjalan instituutti. Raportti nro 2. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. S. 51-61.
- KUNNAS, NIINA (2006). Yksi, kaksi vai monta kirjakieltä? Vienankarjalaisten kanta kirjakielidebattiin. *Virittäjä* 2/2006. Helsinki: Kotikielen seura. 229-247.
- KUNNAS, NIINA (käsikirjoitus). Media Discourse Analysis of the Karelian language in Finland. 34 s.
- KOSONEN, MATTI (1994). Karjalan pakolaiset Pielisjärvellä. Teoksessa Tapio Hämynen (toim.), *Kahden Karjalan välillä, Kahden Riikin Riitamaalla*. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 161-172.
- KUIKKA, NIILU (1999). *Evakkojen elämää. Siirtoväen ja paikkakuntalaisten muistoja ja kokemuksia Lapinlahdella vuodesta 1944 alkaen*. Pieksämäki: Lapinlahden Karjalaiset ry.
- LAITILA, TEUVO (2005). Ortodoksikarjalaiset idän ja lännen rajalla. Teoksessa Suvi Niinisalo (toim.), *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjalan instituutti. Raportti nro 2. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. S. 107-130.
- MAKKONEN, HEIKKI (1989). *Kuolema ortodoksisessa perinteessä. Tutkimus kuolemaan liittyvän perinteen elinvoimaisuudesta entisen Aunuksen kaupungin ja Suojärven pitäjän alueella syntyneiden ortodoksien elämässä synnyinseuduilla ja Keski-Suomessa vuosina 1930-1985*. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- PALANDER, MARJATTA & ANNA-MARIA NUPPONEN (2005). Karjalaisten "karjala". Teoksessa Marjatta Palander & Anna-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 15-55.

- PATRONEN, OUTI (2009). *Raja-Karjalainen sukunimistö ja sen muuttuminen*. Julkaisematon liseniaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PENTIKÄINEN, KATJA (1991). *Pakolaisuus elämäkokemuksena: tutkimus Kemin ensimmäisen ja toisen polven Karjalan pakolaisista*. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.
- PENTTONEN, MARTTI (toim.) (2009). *Pruazniekku: karjalazet mustellah*. Helsinki: Karjalan Kielen Seura.
- RANINEN-SIISKONEN, TARJA (1999). *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARHIMAA, ANNELI (2013). *Karelian in Finland. ELDIA Case-Specific Report*. With contributions by Eva Kūhhirt, Sia Spiliopoulou Åkermark and Reetta Toivanen. Studies in European Language Diversity 27. <http://www.eldia-project.org>.
- SIMONEN, JAANA (1992). Sussuna, sarafaani, feresi ja säpsä. Teoksessa Jaana Simonen (toim.), *Sarafaanit ja feresit. Pohjois-Karjalan museon 75-vuotisjuhlajulkaisu*. Pohjois-Karjalan museo. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- TIENSUU, KYLLIKKI (2005). Bysanttia Nurmeksen Kohtavaarassa: Kolmekymmentä kesää karjalaisen kulttuurin kursseja. Teoksessa Aune Jääskinen (toim.), *Minun Bysanttini kaukana ja lähellä*. Suomen Bysanttikomiteayhdistys ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. S. 141-147.
- TURUNEN, AIMO (1975). Suomen entisen Raja-Karjalan murteet ja niiden suhde rajantakaisiin ja suomenpuoleisiin naapurimurteisiin. *Suomalainen Tiedeakatemia, Esitelmät ja pöytäkirjat 1975*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. S. 123-134.
- TURUNEN, AIMO (1979). Ilomantsin praasniekat. Teoksessa Urpo Vento (toim.), *Juhlakirja: suomalaiset merkkipäivät*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 55-160.
- TURUNEN, AIMO (1982). Raja-Karjalan murteet. Teoksessa *Karjala 2: Karjalan maisema ja luonto*. Hämeenlinna: Karisto. S. 65-89.
- WARIS, HEIKKI (1952). *Siirtoväen sopeutuminen: tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Helsinki: Otava.